

ARCHEOLOGIENOTA (BEPERKTE SAMENSTELLING)

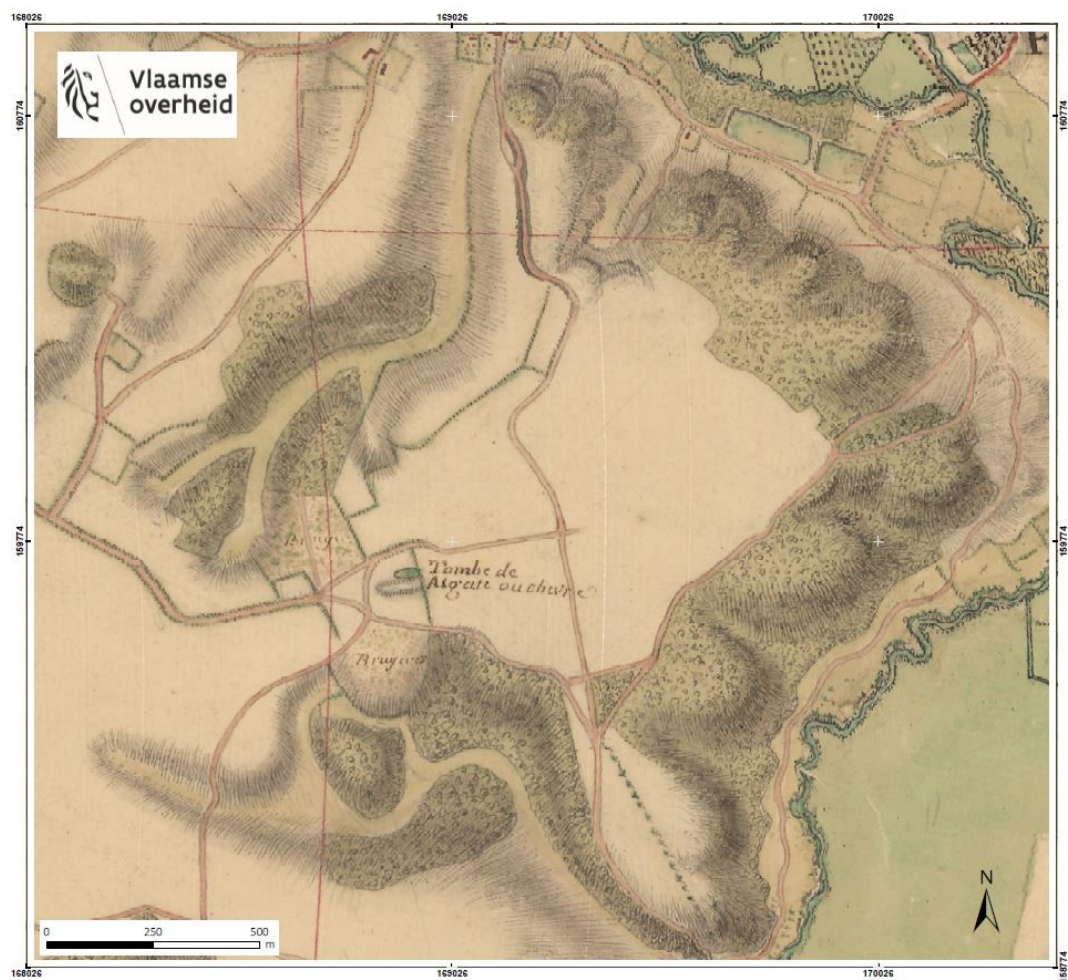
LANDINRICHTINGSPLAN MISSING LINKS

UITVOERINGSDOSSIER

ONTBOSSING 'DE TOMME'

(HULDENBERG)

Deel 1. Verslag van resultaten

COLOFON

Titel

ARCHEOLOGIENOTA LANDINRICHTING MISSING LINKS – UD Ontbossingsdossier ‘De Tomme’

DEEL 1: Verslag van resultaten

Auteur(s)

David Depraetere (OE/ERK/Archeoloog/2015/00037)

Opdrachtgever

VLM Regio Oost, Vestiging Leuven

Diestsepoort 6 bus 74 , 3000 Leuven

Projectcode

2024K311

Erfgoedloket

<https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/32140>

Plaats en datum Leuven, 20 januari 2025

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken aan david.depraetere@vlm.be. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de Vlaamse Landmaatschappij mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Vlaamse overheid

VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ

Afdeling Leuven

Dienst Landinrichting en Grondenbank

M 0499 05 25 91

david.depraetere@vlm.be

Diestsepoort 6, bus 74, 3000 Leuven

www.vlm.be

© Vlaamse Landmaatschappij, 2025

Inhoudstafel

DEEL 1: Verslag van de resultaten

1. Bureauonderzoek.....	4
A. Beschrijving en situering van het onderzoek.....	4
1. Administratieve gegevens.....	4
2. Aanleiding van het onderzoek	5
3. Onderzoeksvragen en randvoorwaarden.....	6
4. Beschrijving van de vergunningsplichtige werken.....	6
5. Beschrijving en motivering van de strategie van het onderzoek.....	16
B. Assessmentrapport.....	17
1. Situering van het onderzoeksterrein.....	18
1.1 Landschappelijke en aardkundige situering.....	20
1.2 Archeologische situering.....	30
1.3 Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen.....	35
2. Impact van de inrichtingswerken (werkwijze).....	35
3. Te beantwoorden onderzoeksvragen.....	37
4. Methodiek voor exploitatie van kennisvermeerdering.....	37
5. Samenvatting.....	37
6. Bibliografie en bronnen.....	38

BIJLAGE: Kaarten 1-5

DEEL 1: Verslag van de resultaten**1. Bureauonderzoek****A. Beschrijving en situering van het onderzoek****1. Administratieve gegevens**

Projectcode	2024K311
Naam en erkenningsnummer Archeoloog	David Depraetere OE/ERK/Archeoloog/2015/00037
Locatiegegevens	Het projectgebied is gelegen in de gemeente Huldenberg
Oppervlakte	Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van ca. 35are. De oppervlakte waar werken gebeuren is c. 21are, er vinden geen bodemingrepen plaats.
Bounding box coördinaten Projectgebied	168.843/159.751 – 169.002/159.751 168.843/159.632 – 169.002/159.632
Kadasternummers	De werken zullen plaatsvinden binnen het volgende perceel: Huldenberg 5 Afd, Ottenburg Sectie C perceel 149H
Begin –en einddatum	Begin: 26/11/2024 Eind: 20/01/2025
Thesaurusthermen¹	Archeologienota, bureaustudie, beschermde archeologische site Ottenburg, <i>enclosure site</i> , langbed De Tomme, Huldenberg, Ottenburg
Overzichtsplan gekende verstoringsen	Zie fig. 37
Kadasterkaart(en)	Zie bijlage kaart 1: Kadastrale percelen op basis van GRB met afbakening van het onderzoeksterrein (=projectgebied) in het blauw.
Topografische kaart(en)	Zie bijlage kaart 5: Uittreksel uit de topografische kaart met afbakening van het onderzoeksterrein (=projectgebied) in het blauw.

¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus>

2. Aanleiding van het onderzoek

Deze archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag waarin een vergunningsplichtige ingreep m.n. ontbossing zal plaatsvinden binnen het beschermd cultuurhistorisch landschap 'De Tomme'² (beschermd op 15/10/1974) dat tevens binnen de beschermde archeologische site 'Middenneolithische site Ottenburg'³ (beschermd op 10-05-2010) valt, bijgevolg is een archeologisch vooronderzoek verplicht.⁴

De Tomme wordt als het meest imposante bovengrondse prehistorische monument van Vlaanderen aanzien. Echter is het volledig aan het zicht onttrokken door begroeiing en is het zo goed als ontoegankelijk. Het westelijk deel is ingenomen door een privaatwoning met tuin (Poelstraat 5, percelen 149F en 149G). Binnen het landinrichtingsplan Missing Links werd het grootste deel van De Tomme aangekocht door de Vlaamse Landmaatschappij.

In het kader van dit Landinrichtingsproject plant de Vlaamse Landmaatschappij de educatieve inrichting van deze unieke archeologische site. Om de site zichtbaarder en beleefbaar te maken zal het (oostelijk) gedeelte van de Tomme dat aangekocht is en later aan de gemeente Huldenberg zal worden overgedragen, geroid worden. Ook wordt gestreefd naar de opname ervan binnen het wandelnetwerk en het koppelen van cultuurhistorie aan recreatie en natuurherstel. Het deelproject de Tomme heeft als doel het ontsluiten, valoriseren en vrijwaren van de archeologische site als troef voor het onderstrepen van de landschappelijke kwaliteit binnen een recreatief netwerk.

Deze archeologienota werd opgemaakt op basis van de gegevens die ons werden verschaft door de Vlaamse Landmaatschappij en op basis van de bepalingen in het *Onroerend Erfgoeddecreet (2013)* en het *uitvoeringsbesluit (2014) bij het decreet*⁵, de *Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen 4.0 (2019)*⁶ en de richtlijnen voor het opstellen van archeologienota's door *Onroerend Erfgoed* in het document "*Samenstelling archeologienota en nota: uitgebreid*". Deze nota is een archeologienota met beperkt samenstelling. Indien uit de confrontatie tussen de toekomstige werken en de inschatting van de archeologische waarde van het onderzochte gebied blijkt dat:

1° met hoge waarschijnlijkheid geen archeologisch erfgoed aanwezig is op het onderzochte terrein, of;

2° de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid geen verstoring zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed, of;

3° verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid niet zou leiden tot nuttige kenniswinst;

Dan mag het bureauonderzoek beperkt blijven tot de analyse van de geplande werken en het aantonen van één van bovenstaande stellingen⁷.

² <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/567>

³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/126>

⁴ Zie hiervoor de beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek bij het aanvragen of verlenen van vergunningen:

(https://www.onroenderfgoed.be/assets/files/news/downloads/stroomschema_stedenbouwkundig-verkaveling_v7.pdf)

⁵ <http://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1024695¶m=inhoud&ref=search>,

https://www.onroenderfgoed.be/assets/files/content/images/Code_van_Goede_Praktijk.pdf,

<http://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1023317¶m=inhoud&ref=search>,

https://www.onroenderfgoed.be/assets/files/content/downloads/140915_LV_RWO_Brochure_regelgeving.pdf.

⁶ https://www.onroenderfgoed.be/sites/default/files/2019-03/CGP_V4_geen_TC_20190322.pdf

⁷ Conform Code van Goede Praktijk 4.0, 12.5.3.3.

3. Onderzoeksvragen en randvoorwaarden

De volgende onderzoeksvraag zal tijdens het bureauonderzoek behandeld worden:

Is er een doorslaggevend aspect dat blijkt uit de beschrijving van de landschappelijke ligging van het onderzochte gebied, de historische beschrijving of de bespreking van het onderzochte gebied in zijn archeologische context dat aanleiding geeft tot de opmaak van een archeologienota met beperkte samenstelling?

Er zijn voor dit bureauonderzoek geen specifieke randvoorwaarden geformuleerd waarmee rekening gehouden diende te worden. De archeologienota wordt met beperkte samenstelling opgesteld omdat verwacht wordt aan de voorwaarden voor zulk traject te voldoen.

4. Beschrijving van de vergunningsplichtige werken

4.1. Algemeen: huidige toestand, aanleiding van de huidige (en toekomstige) werken

Een groot gedeelte (33 are) van de Tomme wordt aangeduid als struweelopslag van allerlei aard (sz) op de Biologische Waarderingskaart (BWK). De struweelopslag is ondertussen verder geëvolueerd naar een jong, (overwegend) inheems loofbos. Tevens is er een vervuilde (restant van een) poel aanwezig op het oostelijk deel van het gemeentelijk perceel (perceel 147B). Deze poel is gedeeltelijk verland met wilg.

Door uitvoering van de geplande werken zal er terug een open vegetatie ontstaan. Mogelijk zijn er potenties tot ontwikkeling van schrale vegetaties (heide).

Binnen het inrichtingsproject werd onderzocht welke de mogelijkheden zijn voor een duurzame inrichting van de Tomme. Al snel werd duidelijk dat de aankoop van dit monument de beste garanties biedt op lange termijn. Er werd onderzocht of deze Tomme verworven zou kunnen worden. De eigenaars (Poelstraat 5) bleken bereid een belangrijk deel (oostelijk) van de Tomme te willen verkopen. Na overleg met de gemeente Huldenberg werd beslist dat de VLM dit deel van de Tomme (grenzend aan het gemeentelijk perceel) zou aankopen, waarbij dit perceel na inrichting via het inrichtingsproject door de gemeente zal worden overgenomen. Dit in der minne verworven deel (perceel 149H) is 21are groot en maakt voorwerp uit van deze archeologienota.

Ter bescherming van het historisch monument wordt een gedeeltelijke ontbossing voorzien van de Tomme. De wortelstelsels van de aanwezige bomen kunnen immers het monument beschadigen. Het gedeelte dat aangekocht is zal volledig ontbost worden. Het betreft hier een ontbossing van inheems loofbos over de volledige oppervlakte van 21are. Door aangepast beheer wordt een kruidige vegetatie beoogd. Waarschijnlijk evolueert de vegetatie naar een soortenrijke grazige vegetatie met potentieel voor heideontwikkeling. Voor de ontbossing is een compensatievoorstel ingediend. Het verwijderen van de houtige begroeiing zal gebeuren zowel in functie van het herstel van de poel (in een later uitvoeringsdossier) als de conservering van de Tomme. De wortelkluiten van omvallende bomen nemen heel wat aarde mee en beschadigen zo het profiel van de Tomme. Het wegnemen van bomen (met uitzondering van enkele overstaanders) en struiken vormt een prioritaire actie voor het behoud van de Tomme op lange termijn. Het wegnemen van de houtige begroeiing zal omzichtig en op een archeologie-vriendelijke manier te gebeuren (zie verder).

Fig. 1-3: Toestand van het te ontbossen oostelijke deel van de Tomme (zie ook fig. 12-13) .

Opgaande bomen en struiken zullen maximaal van de Tomme verwijderd worden (met uitzondering van een aantal waardevolle bomen op voorwaarde dat deze geen gevaar vormen voor het monument). Het nastreven van een korte vegetatie biedt mooie vooruitzichten aangezien er op de Tomme lokaal reeds heide voorkomt. Een goed maaibeheer kan deze vegetatie over de rest van de oppervlakte doen uitbreiden en vormt een mooi compromis tussen natuurbeschoud en archeologisch patrimonium. Door het realiseren van een open vegetatie bestaat eveneens de kans om over het monument heen het achterliggende open landbouwgebied te overschouwen. Op die manier kan de relatie van het monument met de rest van de neolithische ('prehistorische') site (het plateau van Ottenburg, zie verder) worden benadrukt.

Op de Tomme zelf zal, vanwege de kwetsbaarheid van het profiel en omwille van privacyredenen voor omwonenden, geen wandelpad voor recreanten worden aangelegd. Het westelijk deel van de Tomme blijft in privaat bezit. Op dat deel vinden geen kap- of andere werken plaats.

In het verleden raakte de Tomme door de ingebruikname van steeds nieuwe kavels (huis en tuin) meer en meer van de omgeving geïsoleerd (zie 1.1.3. landschapshistoriek). Doordat het monument aan tal van tuinen grenst (het westelijk deel is ook in privaat eigendom), worden regelmatig kleine en grote overtredingen aan dit monument vastgesteld (zie zo blijkt bv. uit het jaarverslag van 2010 van het departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed (RWO) dat bij aanleg van een tuin bij een vergunde nieuwbouw ten zuiden van het monument deels werd afgegraven en leidde tot een herstellordering; zie fig. 33). Dit werkt een verdere aftakeling in de hand. Recente overtredingen aan de Tomme gaven aanleiding tot een schrijven naar de omwonenden vanuit het Agentschap Onroerend Erfgoed. Op die manier werden deze op de hoogte gebracht van de hoge behoudswaarde van het monument dat zich in hun achtertuin bevindt. Na overleg met het Agentschap blijkt het instrument landinrichting een unieke kans te zijn om iets te kunnen doen voor het behoud, beheer en de ontsluiting van deze site.

Langs de noordzijde van de Tomme bevindt zich perceel 147B dat eigendom is van de gemeente Huldenberg. Dit perceel werd tot recent nog onrechtmatig door aangelanden ingenomen en gebruikt voor de opslag van allerlei materiaal. Tegelijk ontvangt het perceel op een aantal plaatsen grijs water. Dit water komt in een grotendeels verlande poel, langs de noordzijde van de Tomme, terecht. Ecologisch gezien vormt het toekomstig herstel van deze historische poel een meerwaarde. De aanleg van een poel is een verbetering voor het watersysteem. Enerzijds zorgt dit voor bijkomende infiltratie naar diepere grondwaterlagen, anderzijds krijgt men ontwikkeling van watergebonden fauna en flora. Deze poel wordt – samen met de Tomme – al weergegeven op de Villaretkaart en de Ferrariskaart en was waarschijnlijk een veedrenkplaats bovenop het plateau (fig. 18-21).

Fig. 4: Huidige toestand van de her in te richten poel, aan de noordzijde van de Tomme.

Fig. 5-6: Huidige toestand van de her in te richten poel, aan de noordzijde van de Tomme en toestand in het verleden.

Het gemeentelijk perceel biedt een uitgelezen kans om recreanten kennis te laten maken met de geschiedenis van de streek. Tegelijk is dit het enige perceel dat nog voor een ontsluiting van de Tomme kan zorgen. Op oude militaire kaarten is duidelijk zichtbaar hoe een voetwegje over het gemeentelijk perceel langsheen de poel door liep, en een verbinding maakte tussen de Tommestraat en de Poelstraat. Een herstelde voetweg langs de site kan een interessante verbinding voor wandelaars vormen binnen het wandelknooppuntennetwerk Zuid-Dijleland dat in de zomer van 2011 werd geopend. Op termijn zijn hier zelfs kansen om een cultuurhistorische wandellus hierop te enten (zie ook fig. 9). Door de inrichting van dit gemeentelijk perceel in een volgend uitvoeringsdossier zal zowel naar een cultuurhistorische als recreatieve en ecologische meerwaarde gestreefd worden.

Fig. 7-8: Huidige toestand van het gemeentelijk perceel (147B) langs de noordzijde van de Tomme.

Naar aanleiding van de recente overtredingen t.h.v. de Tomme, het schrijven vanuit Onroerend Erfgoed en het onderzoek naar inrichtingsmaatregelen binnen het inrichtingsproject Dijleland werden de aangelanden door de gemeente aangemaand om het gemeentelijk perceel vrij te maken.

In het voorjaar van 2011 kon op terrein worden vastgesteld dat het gemeentelijk perceel (147B) werd vrijgemaakt. Het probleem van het grijs water blijft vooralsnog bestaan. Navraag bij de gemeente en VMM leert dat alle woningen in de buurt op een nieuw aan te leggen riolering zullen worden aangeschakeld. Een inrichting van het gemeentelijk perceel dringt zich dus op en is gepland in een volgend uitvoeringsdossier. Op dit perceel zal door eenvoudige maatregelen een grote meerwaarde worden gerealiseerd: herstel van de historische poel, aanleg van een uniforme afsluiting en groenbuffer (in samenspraak met omwonenden), aanleg van een wandelpad met verhoogd uitkijkpunt en het inpassen van het pad in het wandelnetwerk Zuid-Dijleland, de aanleg van een infoborden enz.

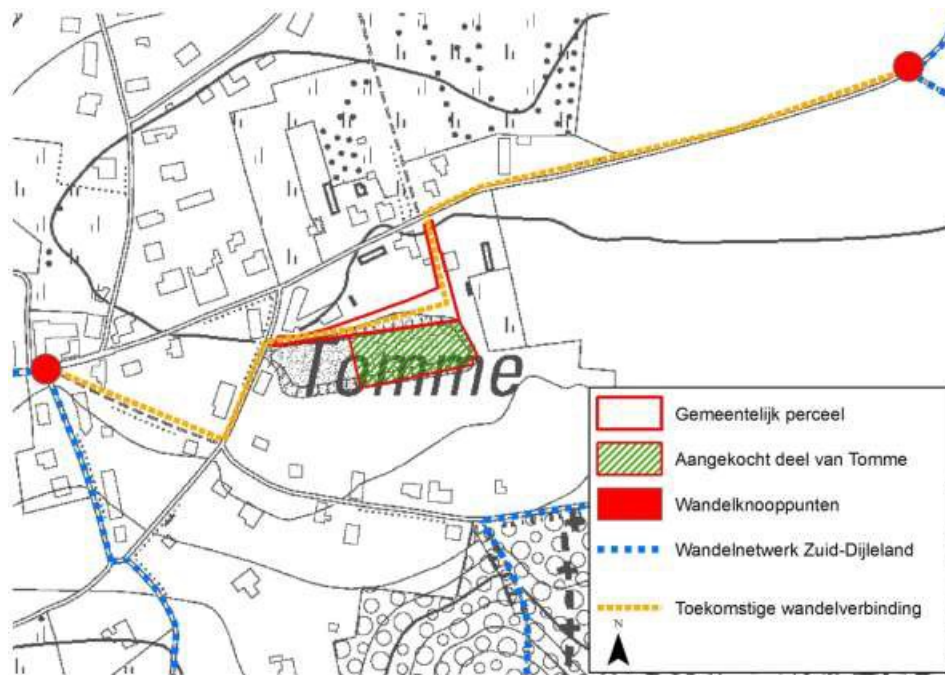

Fig. 9: Situering gemeentelijk perceel en aangekocht deel van de Tomme binnen het wandelknooppuntennetwerk Zuid-Dijleland.

4.2. Werken binnen deze archeologienota: het kappen van bomen, verwijderen van strooisellaag en inzaai graskruidenmengsel

De Tomme dient als prehistorisch monument opgewaardeerd te worden aangezien dit de belevingswaarde van het gemeentelijk perceel mee bepaalt. De Tomme was tot recent voor de volledige oppervlakte in privaat bezit (1 eigenaar). Het westelijke deel van het heuvellichaam wordt als tuin gebruikt. Het meest oostelijke deel ligt momenteel onder bos. Dergelijke heuvellichamen komen pas ten volle tot hun recht indien men het profiel voor de passant zichtbaar maakt. Uit binnen- en buitenland zijn vele voorbeelden gekend van herstellende tumuli en 'long barrows' (zie onderstaande foto voor een opgewaardeerde 'long-barrow' in Groot-Brittannië). Hierbij valt op dat men in de meeste gevallen streeft naar een korte begroeiing (gras/kruiden) en opgaande bomen mijdt: wortelkluiten van omvallende bomen beschadigen het bodemprofiel wat een conservering op lange termijn in het gedrang brengt. Dit werd ook door het agentschap Onroerend Erfgoed aangehaald als een belangrijk aandachtspunt.

Fig. 10: Voorbeeld van een 'long barrow' uit Groot-Brittannië (West Kennet; bron: <https://weird-wiltshire.co.uk/>).

Fig. 11: Zicht op de opgeworpen Tomme vanuit het zuiden met de te kappen bomen in het oostelijke deel.

Fig. 12-13: Zicht bovenop de Tomme vandaag (jong loofbos). Omvallende bomen vormen een ernstige bedreiging voor een goede bewaring van het bodemprofiel op lange termijn (zie ook fig. 1-3) .

Het oostelijk deel van de Tomme werd in 2012 aangekocht door de Vlaamse Landmaatschappij en zal na inrichting overgedragen worden aan de gemeente Huldenberg. Dit deel zal dus ontbost worden enkel een mooi ontwikkelde eik die centraal op dit deel van de Tomme staat en minder gevoelig is voor windworp zal op vraag van de vorige eigenaar behouden blijven. Naast het kappen zal de strooisellaag (bladeren en takken) in het oostelijk deel verwijderd moeten worden zodat grassen en kruiden (ook heide) alle kansen krijgen en dit deel een maaibeheer kan krijgen indien nodig. De strooisellaag zal manueel verwijderd worden en zal geen impact hebben op de minerale bodem. Na verwijdering zal er een autochtoon graskruidenmengsel worden ingezaaid zodat er snel een nieuwe kruidenlaag kan ontstaan op de humeuze bosgrond (verteerde organische bovenlaag).

4.3. Beschermingsvoorschriften en toelatingsplichten voor Beschermd Cultuurhistorisch landschap en Beschermd archeologische zone

De Tomme werd bij koninklijk besluit van 15 oktober 1974 beschermd als landschap overeenkomstig de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen, gewijzigd bij decreet van 13 juli 1972 (zie verder onder... voor referenties). Dit besluit stelt volgende beschermingsvoorschriften, het is verboden:

- nieuwe constructies op te richten;
- de bestaande gebouwen te slopen, te verbouwen en de ordonnantie of het uitzicht ervan te wijzigen;
- *de beplantingen te wijzigen, de bestaande bomen meer dan normaal te snoeien en het struikgewas te kappen of uit te roeien;*
- reclamepanelen, of gelijk welke publiciteit aan te brengen;
- lucht- en grondgeleidingen te plaatsen;
- de wegenis te verharderen;
- vijvers of grachten te dempen;
- de natuurlijke configuraties van het terrein te door allerhande werken en allerhande mogelijke activiteiten of ingrepen.

Daarnaast zijn de volgende toelatingsplichten van het Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014) van toepassing (de aanvullende toelatingplichten uit Artikel 6.2.13 zijn niet van toepassing gezien deze over begraafplaatsen gaan):

Generieke toelatingsplichten:

Artikel 6.2.3.

De volgende handelingen aan of in beschermde monumenten, beschermde cultuurhistorische landschappen en beschermde archeologische sites kunnen niet worden aangevat zonder toelating van het agentschap of, zoals vermeld in artikel 6.4.4, § 1, eerste lid, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, van de erkende onroerenderfgoedgemeente:

- 1° de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem;
- 2° elke handeling die een aanzienlijke wijziging van de landschapskenmerken tot gevolg heeft, met uitzondering van cultuurgewassen, onder meer voor de landbouw, en tuinbeplanting.

Specifieke toelatingsplichten:

Artikel 6.2.6.

De volgende handelingen aan of in beschermde cultuurhistorische landschappen kunnen niet worden aangevat zonder toelating van het agentschap of, zoals vermeld in artikel 6.4.4, § 1, eerste lid, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, van de erkende onroerenderfgoedgemeente:

- 1° het plaatsen van constructies met een minimale grondoppervlakte van 6 m² en een minimale hoogte van 4 meter, met uitzondering van niet-permanente en verplaatsbare constructies binnen een straal van 30 meter rond een vergund of vergund geacht gebouw;
- 2° het slopen, verbouwen of heropbouwen van constructies die als erfgoedelement zijn opgenomen of als karakteristiek gebouw zijn aangegeven in beschermingsbesluit;
- 3° het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 4° het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;

- 5° het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
- 6° het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
- 7° het vellen of beschadigen van bomen en struiken of kleine landschapselementen die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan, en elke handeling die een wijziging van de groeiplaats en groeivorm van de bomen en de struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan tot gevolg kan hebben;
- 8° het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m²;
- 9° het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
- 10° het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
- 11° het fundamenteel en structureel wijzigen van de aanleg van tuinen of parken met erfgoedwaarde en begraafplaatsen;
- 12° het organiseren van grote evenementen, die het normaal gebruik van het beschermd cultuurhistorisch landschap overstijgen;
- 13° het scheuren van grasland of het omzetten van grasland in akkerland van:
 - 1) historisch permanent grasland: een halfnatuurlijke vegetatie die bestaat uit grasland dat gekenmerkt wordt door het langdurig grondgebruik als graasweide, hooiland of wisselweide met cultuurhistorische waarde of met een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu meestal wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones;
 - 2) overig grasland in de groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang, agrarische gebieden met bijzondere waarde, natuurontwikkelingsgebieden, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen met als overdruk overstromingsgebied, wachtbekkens en militaire domeinen, ontginningsgebieden die een van de bestemmingen, vermeld in dit artikel, als nabestemming hebben, op de plannen van aanleg en de ruimtelijke uitvoeringsplannen met toepassing van de VCRO;
 - 3) overig grasland in de beschermde duingebieden, aangewezen met toepassing van het decreet van 14 juli 1993 houdende maatregelen tot bescherming van de kustduinen;
- 14° het plaatsen of wijzigen van oeverbeschoeiing.

De Tomme werd bij Ministerieel besluit van 10 mei 2010 opgenomen als onderdeel in de archeologische zone 'De middenneolithische site van Ottenburg' (zie verder onder ... voor referenties) daarom zijn naast de generieke toelatingsplichten (Artikel 6.2.3, zie boven) van het Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014) ook de volgende specifieke toelatingsplichten van toepassing:

Artikel 6.2.7.

De volgende handelingen aan of in beschermde archeologische sites kunnen niet worden aangevat zonder de toelating van het agentschap of, zoals vermeld in artikel 6.4.4, § 1, eerste lid, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, van de erkende onroerenderfgoedgemeente:

- 1° graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
- 2° het plaatsen van ondergrondse leidingen;
- 3° het aanleggen of wijzigen van wegen en paden;
- 4° het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen;
- 5° het plaggen en het afvoeren van de plaggen;

6° het scheuren van grasland;
7° het eerste diepploegen van akkerland.

Verder zijn de volgende rechtsgevolgen uit het Onroerend erfgoeddecreet (2013) van toepassing:

Afdeling 4 Rechtsgevolgen van een bescherming

Onderafdeling 1 Actiefbehoudsbeginsel

Artikel 6.4.1. (01/01/2015 - ...)

De zakelijkrechthouders en gebruikers van een beschermd goed behouden het in goede staat door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken.

Artikel 6.4.2. (01/01/2015 - ...)

De Vlaamse Regering stelt de algemene voorschriften voor instandhouding en onderhoud vast. Deze zijn slechts van toepassing voor zover zij niet afwijken van de bijzondere voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud opgenomen in het beschermingsbesluit.

Onderafdeling 2 Passiefbehoudsbeginsel

Artikel 6.4.3. (01/01/2015 - ...)

Het is verboden beschermde goederen te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of andere handelingen te stellen die de erfgoedwaarde ervan aantasten.

Onderafdeling 3 Handelingen aan of in beschermde goederen

Artikel 6.4.4. (01/01/2023 - ...)

§ 1. Handelingen aan of in beschermde goederen die door de Vlaamse Regering opgelijst zijn of die zijn opgenomen in het beschermingsbesluit waarvoor geen omgevingsvergunning of geen vergunning, geen toelating, geen machtiging, geen ontheffing of geen afwijking is vereist overeenkomstig het Bosdecreet van 13 juni 1990 of het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, kunnen niet worden aangevat:

1° zonder toelating van het agentschap of, in voorkomend geval, van de erkende onroerenderfgoedgemeente waar het beschermde goed ligt, tenzij ze zijn vrijgesteld in een beheersplan dat overeenkomstig artikel 8.1.1 van dit decreet is goedgekeurd;

Gezien er voor de werken in dit uitvoeringsdossier wel een omgevingsvergunning wordt aangevraagd zal de goedkeuring ook de toelating inhouden om deze werken uit te voeren. Met de toekomstige inrichting van de site zal tegemoet gekomen worden aan het actief- en passiefbehoudsbeginsel van de bescherming wat de Tomme betreft.

5. Beschrijving en motivering van de strategie van het onderzoek

Dit bureauonderzoek werd uitgevoerd door David Depraetere werkzaam bij de Vlaamse Landmaatschappij, regio Oost (afdeling Vlaams-Brabant en Limburg).

Er werd gekozen voor een archeologienota met beperkte samenstelling omdat we ervan overtuigd zijn dat de geplande werken van die aard zijn dat ze met aantoonbare zekerheid geen noemenswaardige verstoring zullen veroorzaken aan het aanwezige archeologische erfgoed.

Voor het bureauonderzoek beperken we ons dan ook tot de landschappelijke en archeologische context van het onderzoeksgebied (zie bijlage GRB (Kaart 1); recent orthofotobeeld (Kaart 2); topografische en bodemkaart (Fig. 34); DHM (Kaart 4)), een screening van de historische kaart- en beeldmateriaal en de beschikbare historische orthofotobeelden.

Het Geoportaal en de Centraal Archeologische Inventaris en beschikbare WMS van het Agentschap Onroerend Erfgoed werden geraadpleegd om een inzicht te krijgen in eventuele beschermingsstatuten en de reeds gekende archeologische waarden binnen het projectgebied en de directe omgeving. De online inventaris (CAI), opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid, biedt een overzicht van alle tot nu toe gekende archeologische vindplaatsen in Vlaanderen.

B. Assessmentrapport

Het assessment bij vooronderzoek levert de motivering voor beslissingen inzake de omgang met het onderzochte terrein. Doordat geen archeologisch terreinonderzoek werd uitgevoerd (argumenten zie onder 2), zijn ook geen vondsten, stalen, sporen, spoorcombinaties of structuren betrokken bij het assessment. Op basis van de informatie gegenereerd uit het bureauonderzoek en de aard van de uit te voeren bodemingrepen menen we een voldoende inschatting te kunnen maken van de aard en waardering van het potentieel op kennisvermeerdering.

1. Situering van het onderzoeksterrein (Kaarten 1-5 in bijlage)

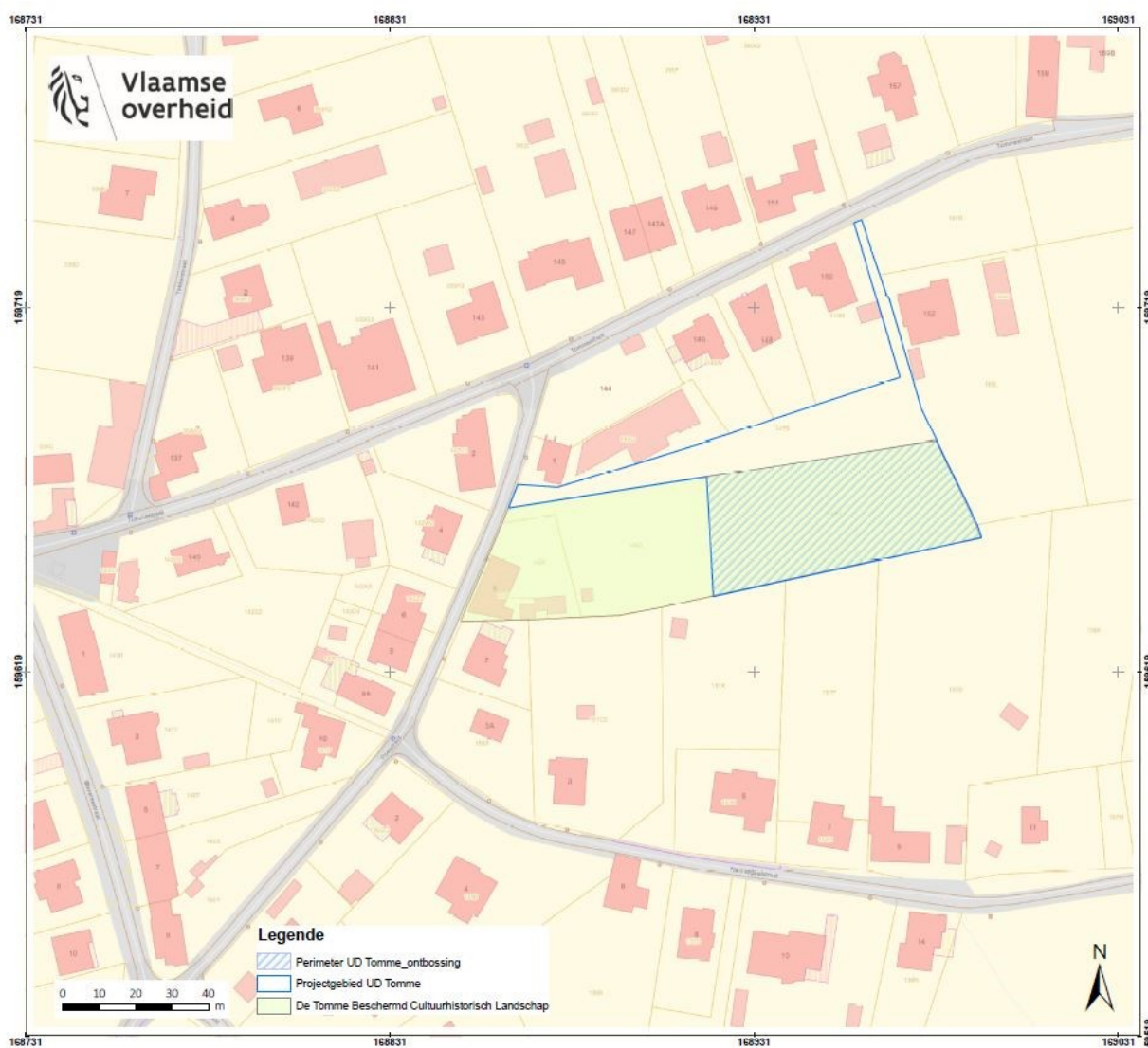

Fig. 14: Situering Tomme op het GRB/kadaster (zie kaart 1 in bijlage voor details en bronnen).

1.1 Landschappelijke en aardkundige situering⁸

1.1.1. Algemeen

De Tomme is gelegen in het uiterste zuidoosten van de gemeente Huldenberg, ten oosten van de dorpskom van Ottenburg. Via de Tommestraat bereikt men het gelijknamige gehucht 'Tomme'. Hier bevindt zich de Tomme, een aardkundige verhevenheid in het landschap dat een antropogene oorsprong kent. Het wordt beschouwd als het meest imposante prehistorische monument van Vlaanderen. De Tomme dateert uit het midden-Neolithicum (4500-3500BC).

Het monument wordt aan 3 zijden ingesloten door straten met vrijstaande bebouwing: Tommestraat, Poelstraat en Nachtegaalstraat. De noordzijde van de Tomme grenst aan een gemeentelijk perceel dat aansluiting geeft op zowel de Poel- als de Tommestraat.

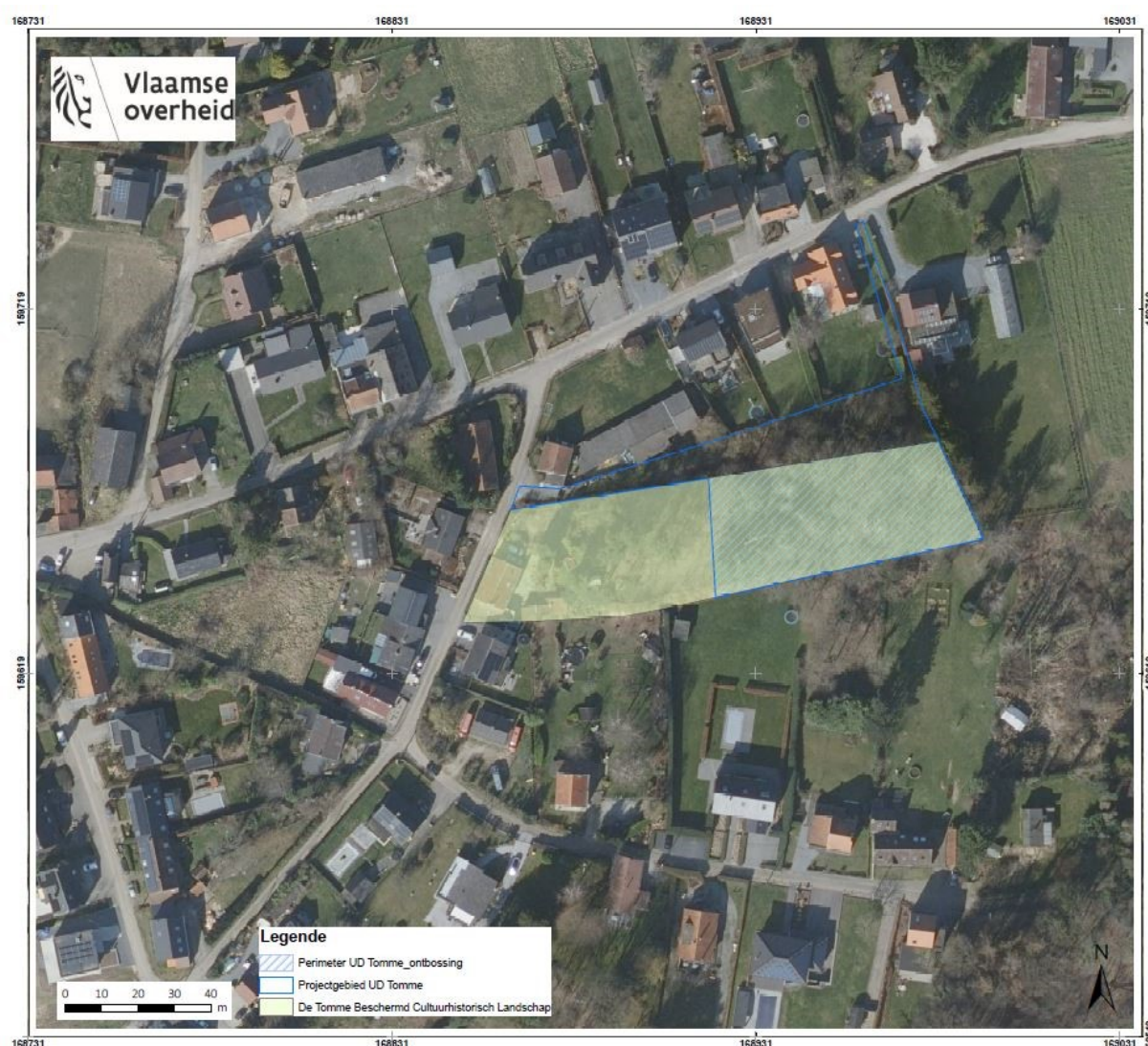

Fig. 15: Situering projectgebied op orthofotobeeld (zie kaart 2 in bijlage voor details en bronnen).

⁸ Bron: Bodemkaart van België, Geopunt.be, <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>.

1.1.2. Topografische situering

De Tomme is een langwerpig heuvellichaam dat teruggaat tot het Neolithicum. Het is gelegen in de leemstreek binnen de gemeente Huldenberg in het uiterste zuiden van het Dijleland. Het monument is gelegen op de oostelijke uitloper van het Brabants laagplateau ten oosten van het dorpscentrum van Ottenburg en ten westen van de Dijle bijna op de grens met Wallonië. Het Brabants plateau werd door de Dijle en haar zijrivieren ingesneden waardoor er rivier- en beekdalen ontstonden, als gevolg van erosie door smelt en regelwater ontstonden ook droogdalen. De bovenzijde van de Tomme vormt het hoogste punt in de omgeving op ca. 102 m TAW. Op het Digitaal Hoogte Model Vlaanderen II (DHMV-II) is goed te zien hoe deze dalen van het plateau van Ottenburg een soort landtong hebben gemaakt waarbij de Tomme aan de toegang in het westen ligt (Figuur 12).

De Tomme ligt momenteel binnen bebouwing. Het plateau, dat beschermd is als archeologische site (zie verder) is in het oosten gevormd door de ingesneden Dijle die 60m lager ligt en waarvan het gescheiden is door het Bois de Laurensart. Het plateau zelf is in gebruik als landbouwgrond en langs de westzijde afgeboord door het Wolfsbos en Rondebos.

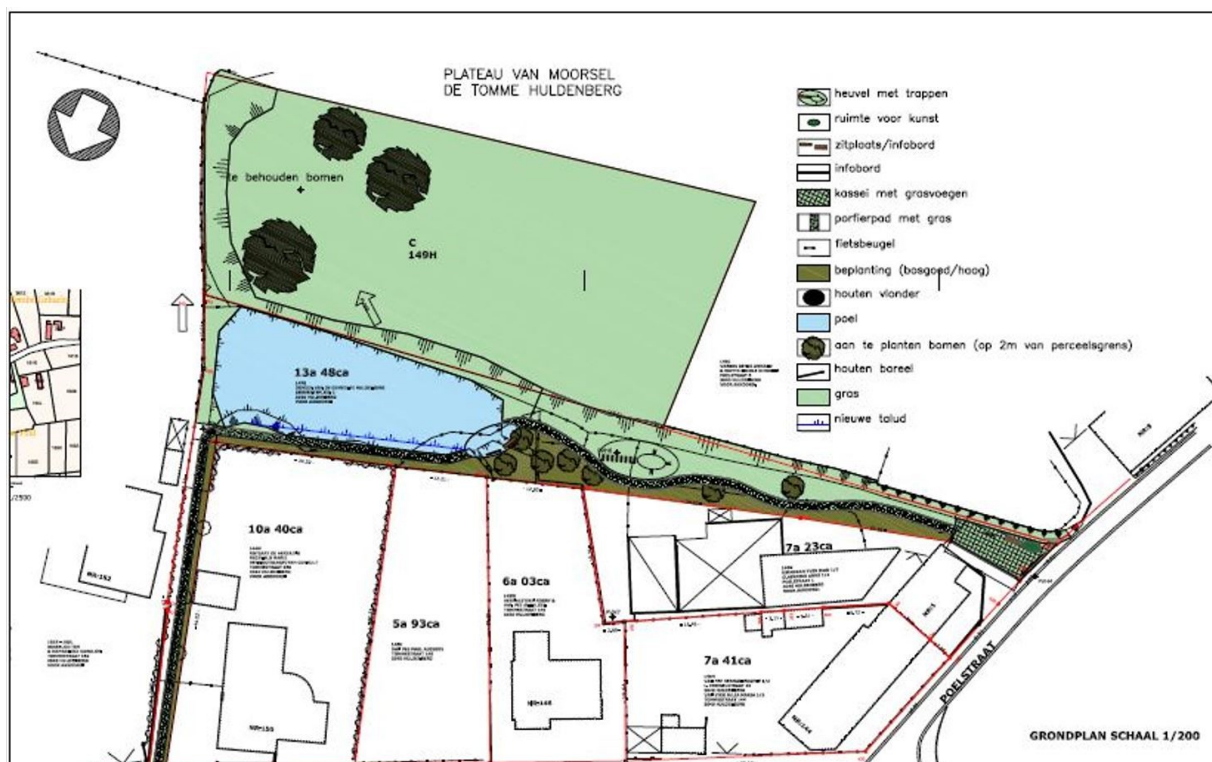

Fig. 16: Inrichtingsconcept voor de Tomme en het gemeentelijke perceel.

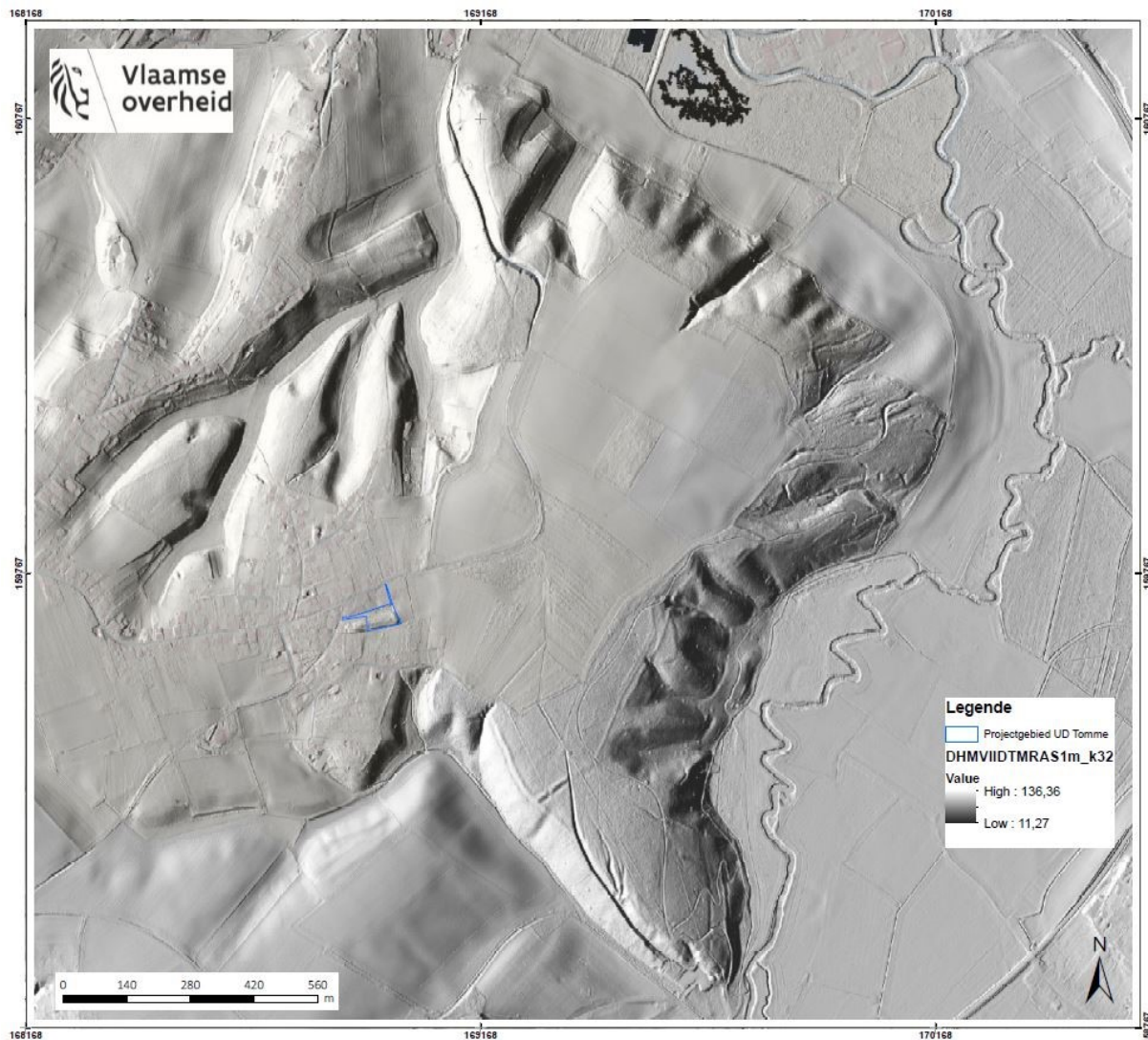

Fig. 17: Situering projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel (zie kaart 4 in bijlage voor details en bronnen) (Multi-directionele hillshade van het maaiveld, berekend in 8 richtingen (202,5° - 360° azimuth), zonnehoogte 35° en verticale overdrijving met factor 2. Raster met resolutie 25 cm, aangemaakt door agentschap Informatie Vlaanderen (EODaS) in samenwerking met het Agentschap Onroerend Erfgoed op basis van de LiDAR LAZ remote sensing brondata van DHM-Vlaanderen II).

1.1.3. Landschapshistoriek

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie in het landschapsgebruik. Historische luchtfoto's geven dan weer de recentere evoluties weer.

Vanaf 1745 is de Tomme altijd zichtbaar op zo goed als alle topografische bronnen als markant landschapselement. De oudst gekende historische kaart waarop de Tomme te zien is, is de **Villaretkaart (1745-1748)**. Op de Villaretkaart staat het aardwerk aangeduid als 'Tombe de la gate ou chèvre'. Net ten noorden is de poel aanwezig als een ovaal watervlak. Een bomerrij loopt langs de oostzijde van het heuvellichaam. Het beeld op deze kaart geeft ons het meest originele beeld van het monument, voordat de bebouwing het landschap helemaal veranderde. Ten noorden en zuiden van de Tomme zijn nog onontgonnen stukken heide aanwezig. De westelijke toegang tot het plateau moet er dus nog wel opmerkelijk hebben uitgezien met deze heide en het aardwerk dat duidelijk in het landschap aanwezig moet zijn geweest vanaf de toegangswegen. Het moet in de 18de eeuw nog steeds tot de verbeelding hebben gesproken als mysterieuze landmark.

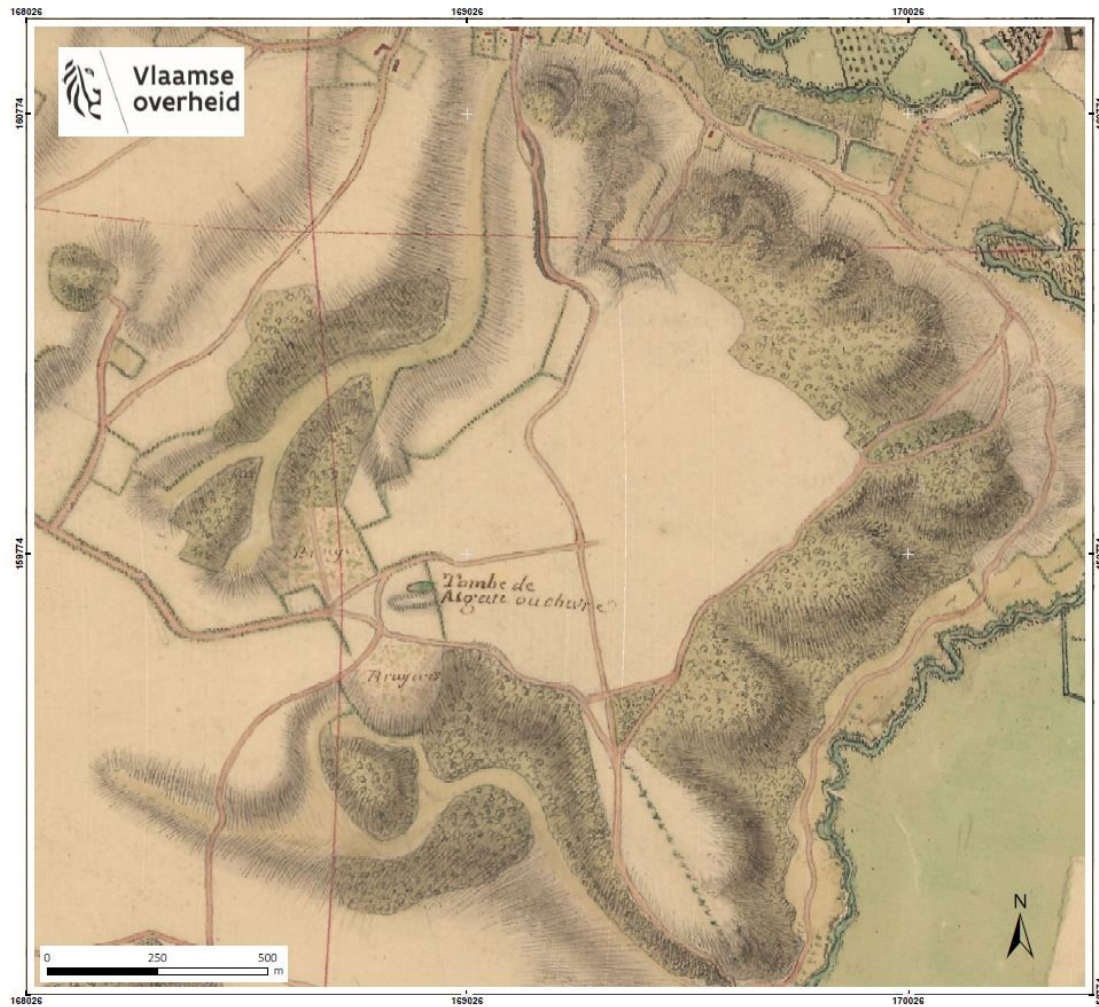

Fig. 18-19: Projectgebied geprojecteerd op de Villaretkaart (1745-1748) (Bron: www.geopunt.be).

Een gelijkaardig beeld zien we op de Ferrariskaart (ca. 1777) waar de Tomme staat aangeduid als 'Tombe á la gate', hoewel een deel van de heide hier al in cultuur is gebracht. De poel is schematisch weergegeven als een driehoek.

Fig. 20-21: Projectgebied geprojecteerd op de Ferrariskaart (ca. 1777) (Bron: www.geopunt.be).

Op de kadastrale **Atlas van de Buurtwegen (1841)** en de **Popp-kaart (1842-1879)** merken we dat de Tomme als dusdanig niet is aangeduid maar wel terug te vinden is in de percelering. Het gehucht wordt er wel naar vernoemd wat weer aantoont dat het nog steeds een markante landmark moet zijn geweest tot in de 19de eeuw. Hoewel de gronden in de onmiddellijke omgeving in verschillende kavels zijn ingedeeld staan er slechts enkele gebouwen in de buurt, Twee langs de Tommestraat ten noorden en 3-4 langs de chemin Laurensart (huidige Nachtegaalstraat) ten zuiden van de Tomme.

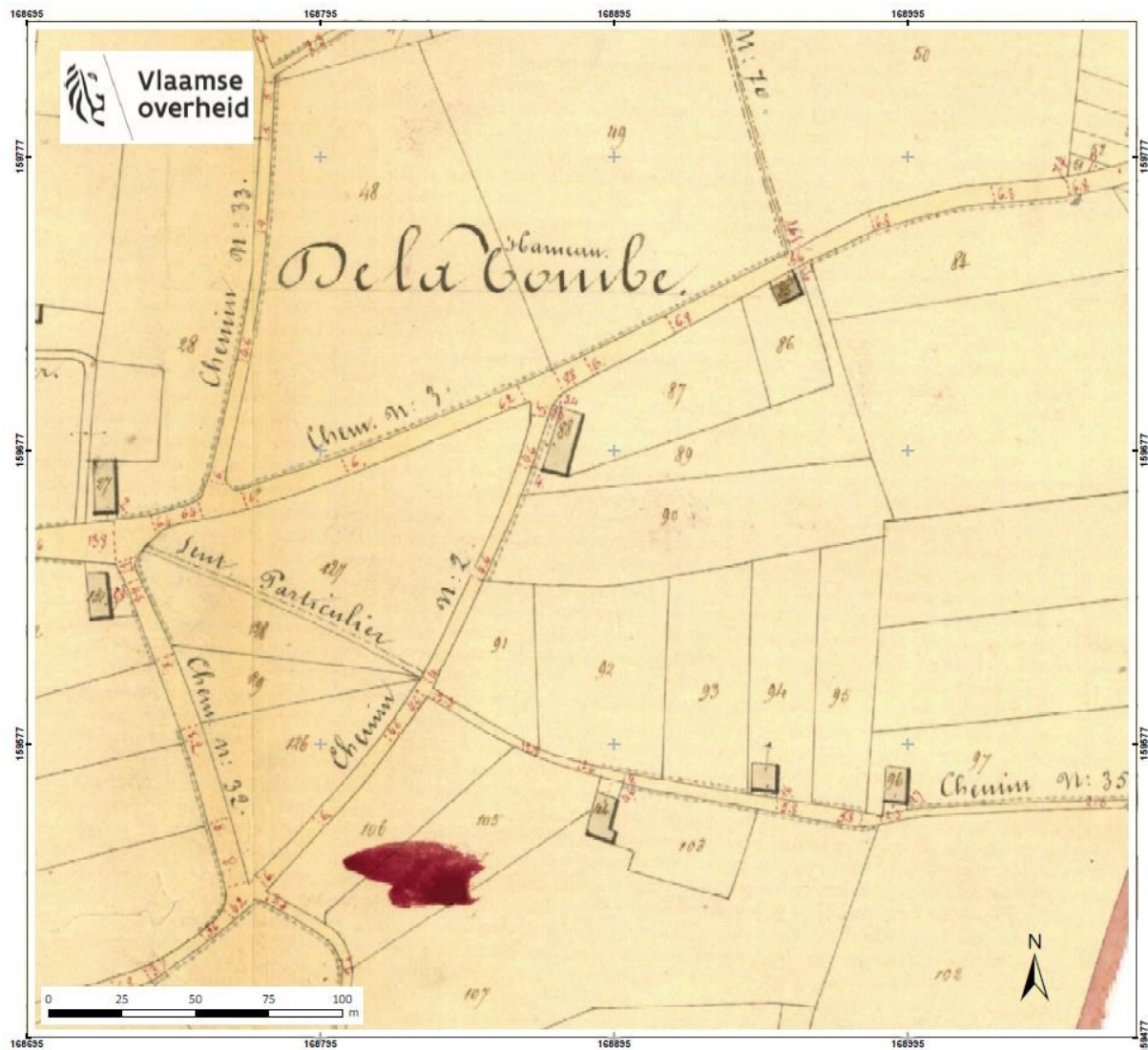

Fig. 22: Projectgebied geprojecteerd op resp. Atlas van de Buurtwegen (1841) en de Popp-kaart (1842-1879) (Bron: www.geopunt.be).

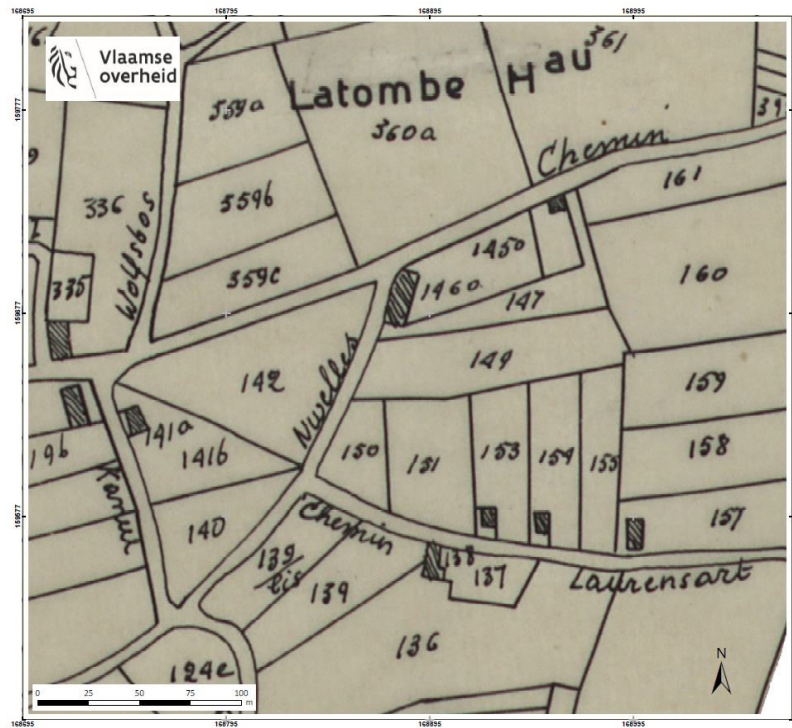

Fig. 23: Projectgebied geprojecteerd op de Popp-kaart (1842-1879) (Bron: www.geopunt.be).

Op de **topografische kaart Vandermaelen (1846-1854)** is de Tomme fysiek niet aangeduid, enkel de naam. De locatie wordt wel stillaan aan het zichtgt onttrokken door opkomende bebouwing.

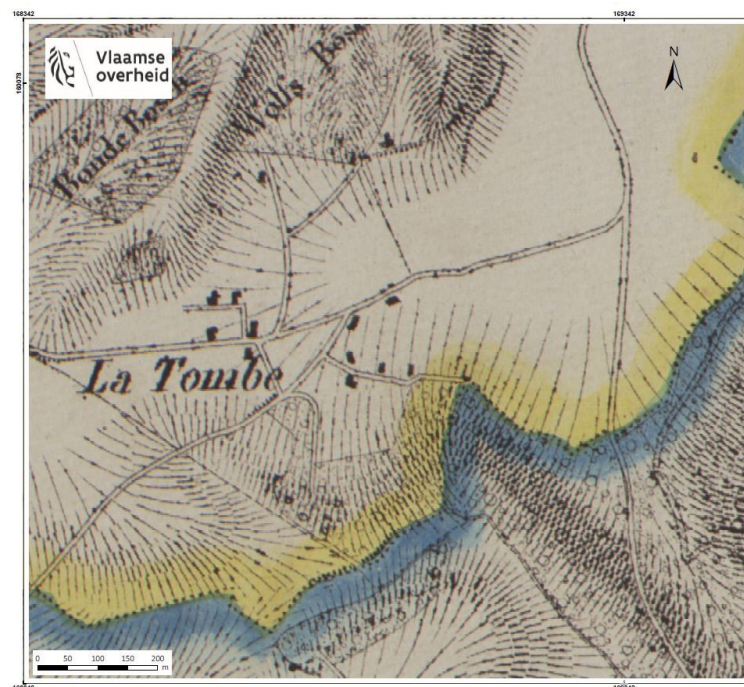

Fig. 24: Projectgebied geprojecteerd op de topografische kaart Vandermaelen (1846-1854) (Bron: www.geopunt.be).

De topografische kaarten van 1873, 1904 en 1939 tonen aan dat er een pad liep van de Poelstraat langs de noordelijke zijde naar de Tommestraat. Op de kaart van 1939 staat de poel aangeduid als een blauwe stip. Ten noorden en zuiden is bebouwing aangeduid. Aan de hand van de aanduidingen op de Tomme zelf kunnen we concluderen dat er al wat opgaande houtige begroeiing aanwezig is.

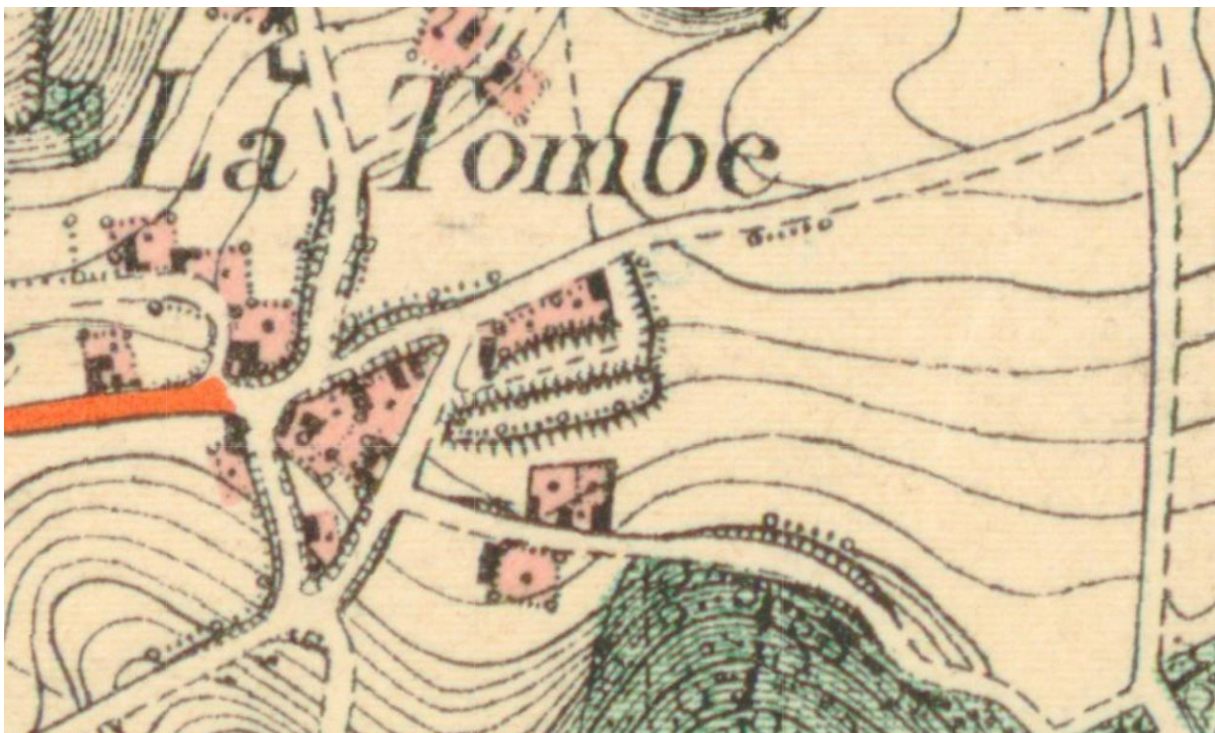
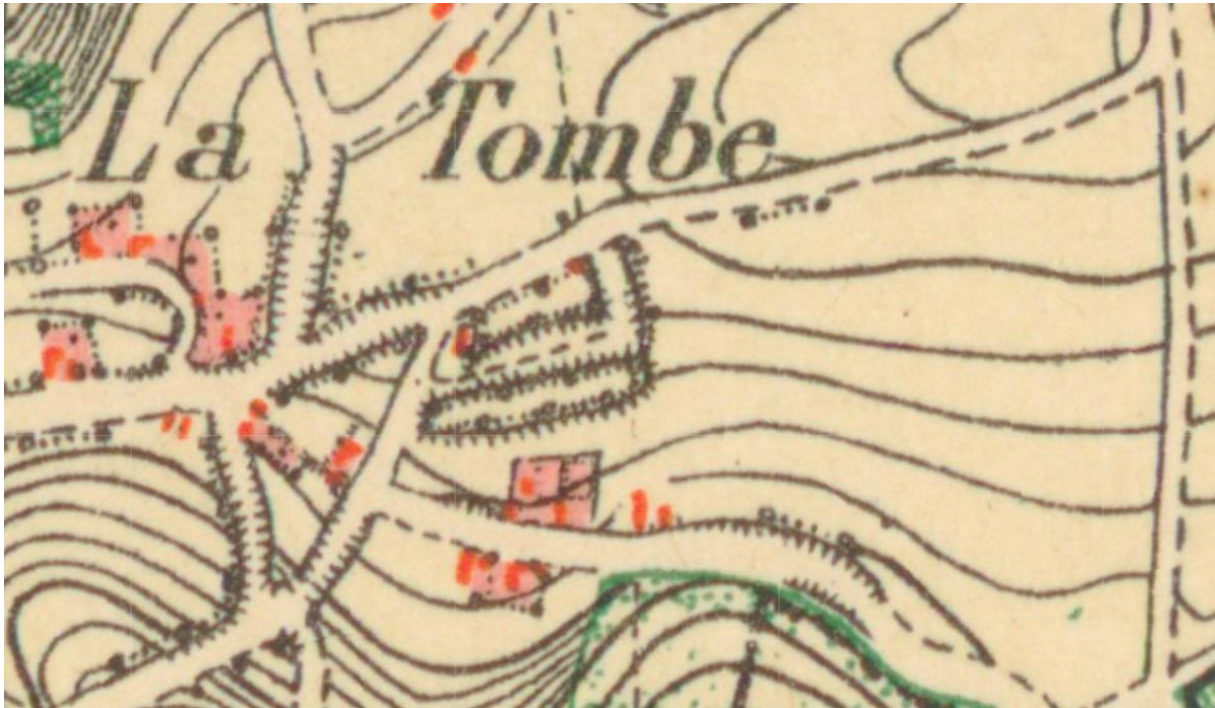

Fig. 25-26: Projectgebied op de topografische kaarten van resp. 1873 en 1904 (Bron: NGI).

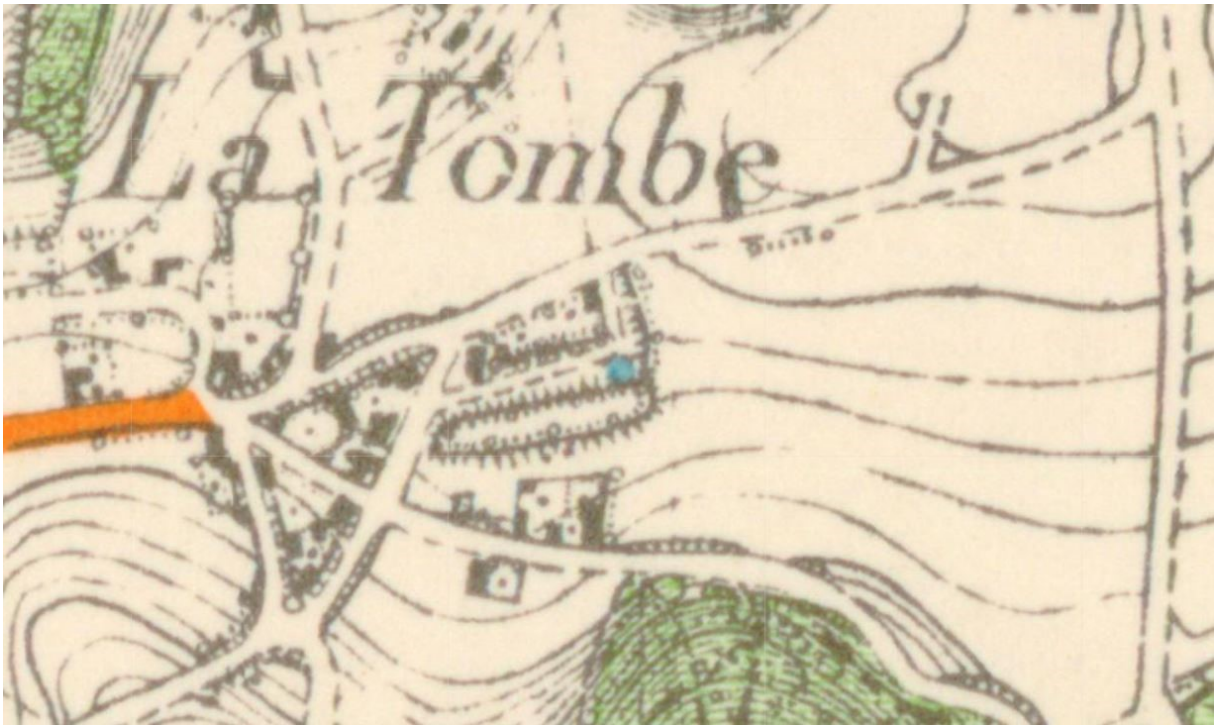

Fig. 27: Projectgebied op de topografische kaarten van 1939 (Bron: NGI).

Topografische kaarten van 1969 en 1989: op deze kaarten zien we ingrijpende veranderingen rondom de Tomme. Het aardwerk wordt volledig ingekapseld in de bebouwing. Op de kaart van 1969 lijken tussen het pad en de noordzijde van het heuvellichaam constructies aanwezig die ertegenaan gebouwd lijken, op de kaart van 1989 zijn die terug verdwenen. Op het oostelijk deel staan stippen aangeduid die mogelijk bomen aanduiden. Op de kaart van 1961 zien we dat het westelijke deel nu wordt ingepalmd door de een woonhuis met tuin.

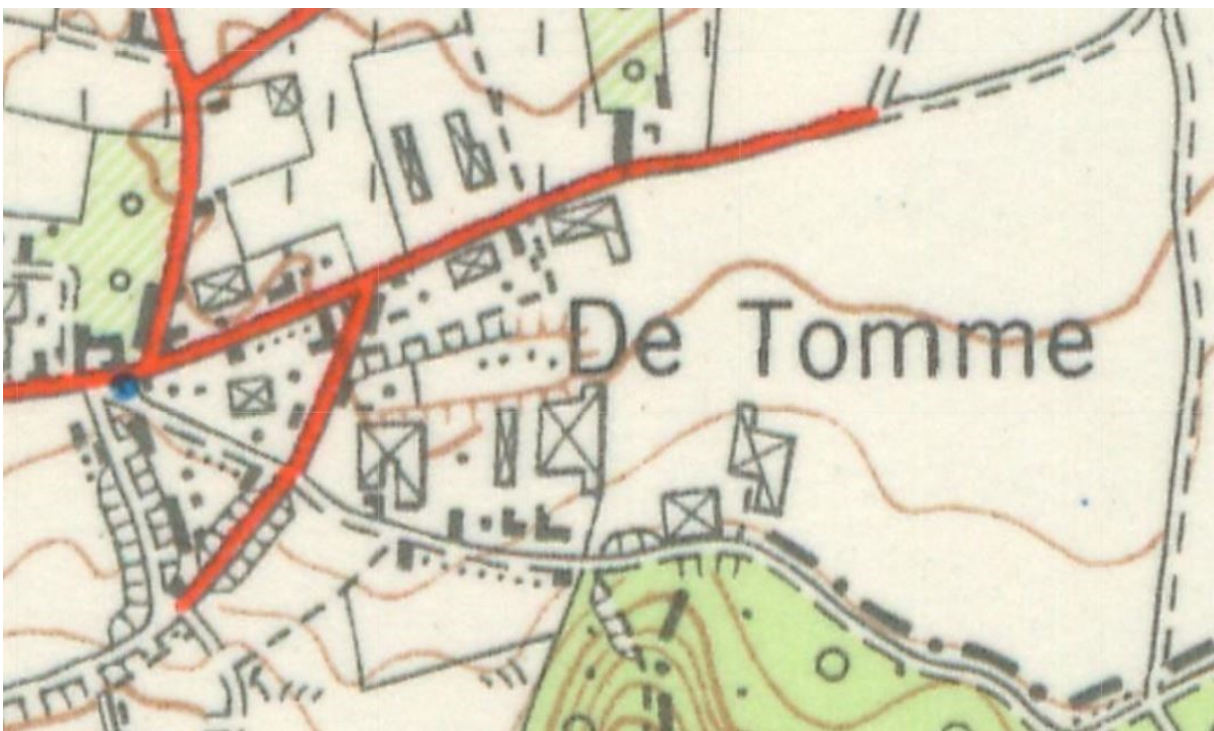

Fig. 28: Projectgebied op de topografische kaarten van 1969 (Bron: NGI).

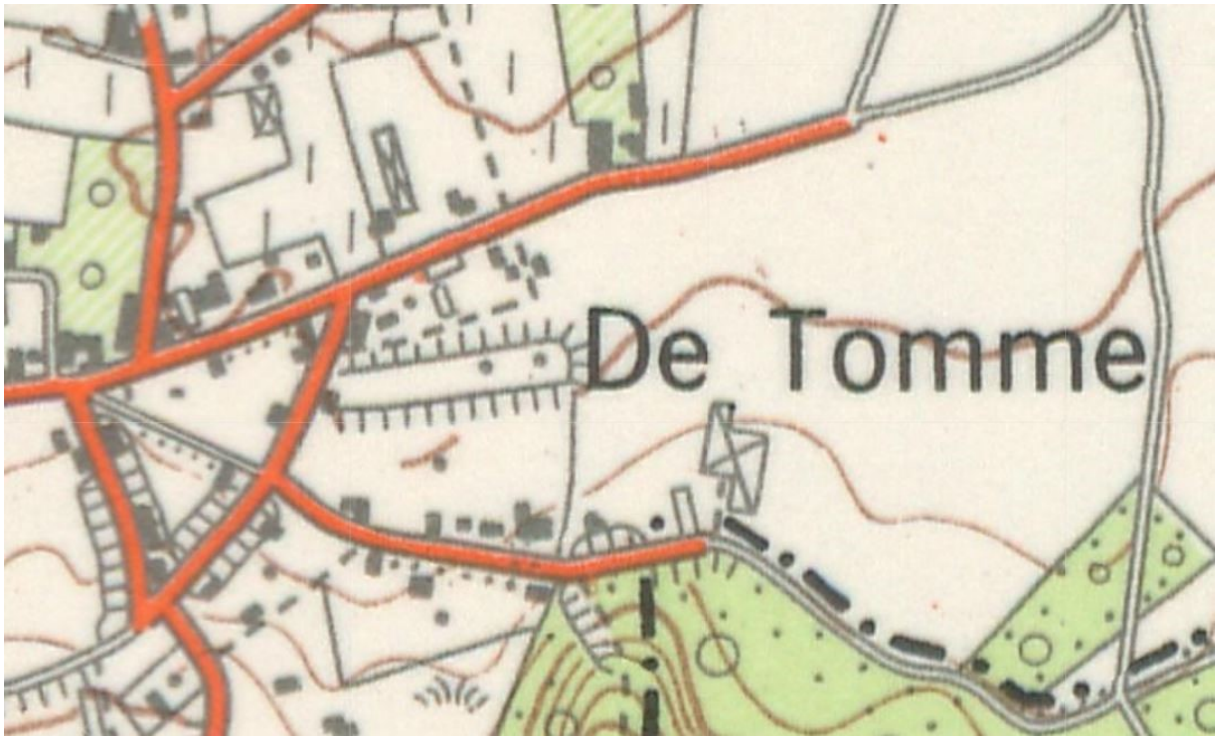

Fig. 29: Projectgebied op de topografische kaarten van 1989 (Bron: NGI).

Ook op het **zwart-wit orthofotobeeld uit 1971** is het huis aan de Poelstraat tegen het westelijk deel van de Tomme duidelijk te zien, de Tomme zelf lijkt minstens gedeeltelijk in gebruik als akker mogelijk in combinatie met grasland. Mogelijk is door de aanleg van de tuin van het vernoemde huis reeds het westelijk deel van de Tomme afgegraven.

Fig. 30: Projectgebied geprojecteerd op een orthofotobeeld uit 1971 (Bron: www.geopunt.be).

Ook op het **orthofotobeeld uit 1979-1990** is duidelijk te zien dat met de tuin van het woonhuis aan de Poelstraat het westelijk deel van de Tomme in gebruik is genomen en mogelijk deels is afgegraven. De rest van het heuvellichaam is inmiddels bebost.

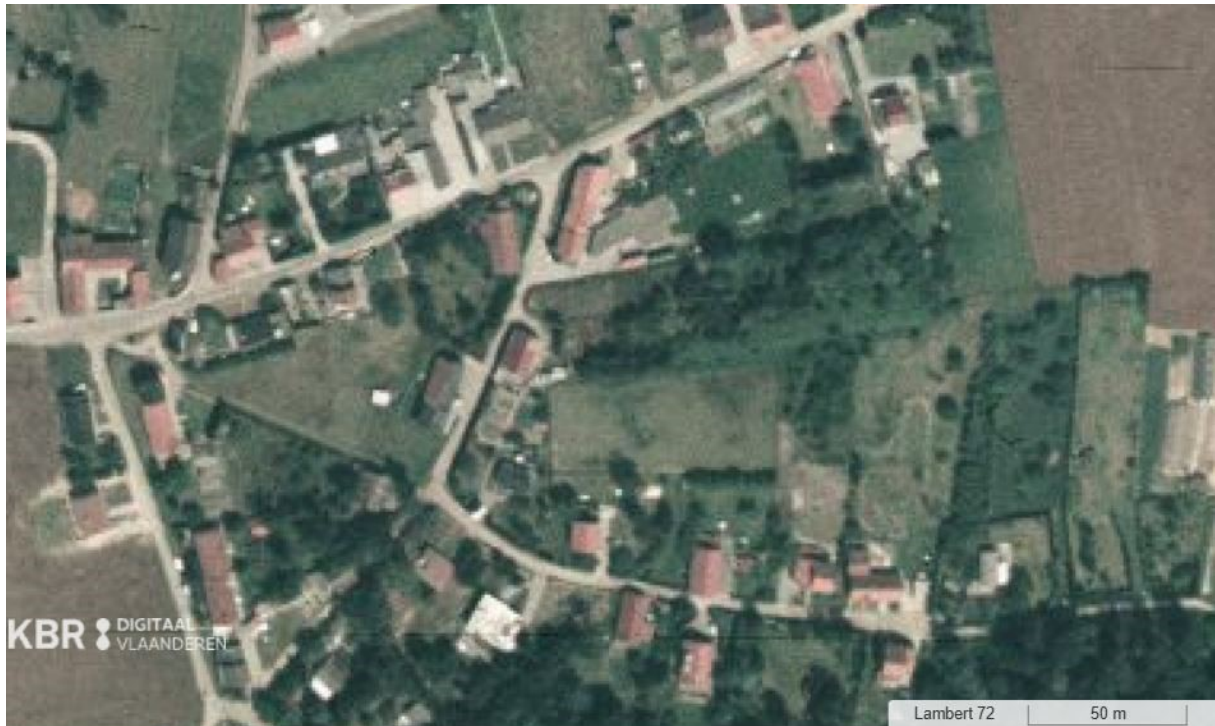

Fig. 31: Projectgebied geprojecteerd op een orthofotobeeld uit de periode 1979-1991 (Bron: www.geopunt.be).

Het **orthofotobeeld van 2000-2003** toont een gelijkaardige situatie met wat meer boomgroei in de desbetreffende tuin.

Fig. 32: Projectgebied geprojecteerd op een orthofotobeeld uit de periode 2000-2003 (Bron: www.geopunt.be).

Op het **orthofotobeeld van 2008-2011** is te zien dat er een herstelmaatregel nodig was door een beschadiging aan de zuidzijde van de Tomme (centrale deel) in de tuin van een nieuwbouw. Op die foto is ook duidelijk te zien dat ter hoogte van deze ingreep de Tomme over gans haar breedte een grazige begroeiing heeft (zie ook fig. 11).

Fig. 33: Projectgebied geprojecteerd op een orthofotobeeld uit de periode 2008-2011 (Bron: www.geopunt.be).

De situatie is sindsdien niet meer veranderd. De poel is stilaan dichtgegroeid (zie fig. 4 en 5).

1.1.4. Beschrijving van de relevante bodemtypes (bodemkundige situering)

Het projectgebied waarop de huidige archeologienota betrekking heeft is op de bodemkaart gekarteerd als een complex van leem- en zandleemgronden (A-L bodem) gekarteerd waarbij de aanwezige profieltypes en draineringsklassen zijn niet verder benoemd. Het plateau ten noorden en noordoosten van de Tomme bestaat grotendeels uit droge leembodems met een textuur B-horizont (Aba-bodems). De bodems hebben zich ontwikkeld in het Pleistocene lössdek en kenmerken zich door een dunne (< 40 cm) A-horizont. Ten zuidwesten van de Tomme ligt een zone die gekarteerd is als een kunstmatige gronden (OE). Kennelijk een oude zand- of leemwinning. Dit een complex van leem- en zandleemgronden ligt voornamelijk op de randen van de plateaus en op de hellingen; het vormt de overgang van de tertiaire ontsluitingen naar de plateaugronden⁹.

⁹ Baeyens L. en R. Dudal, *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Duisburg 103W* (I. W . O. N . L.), 1959, 38-39.

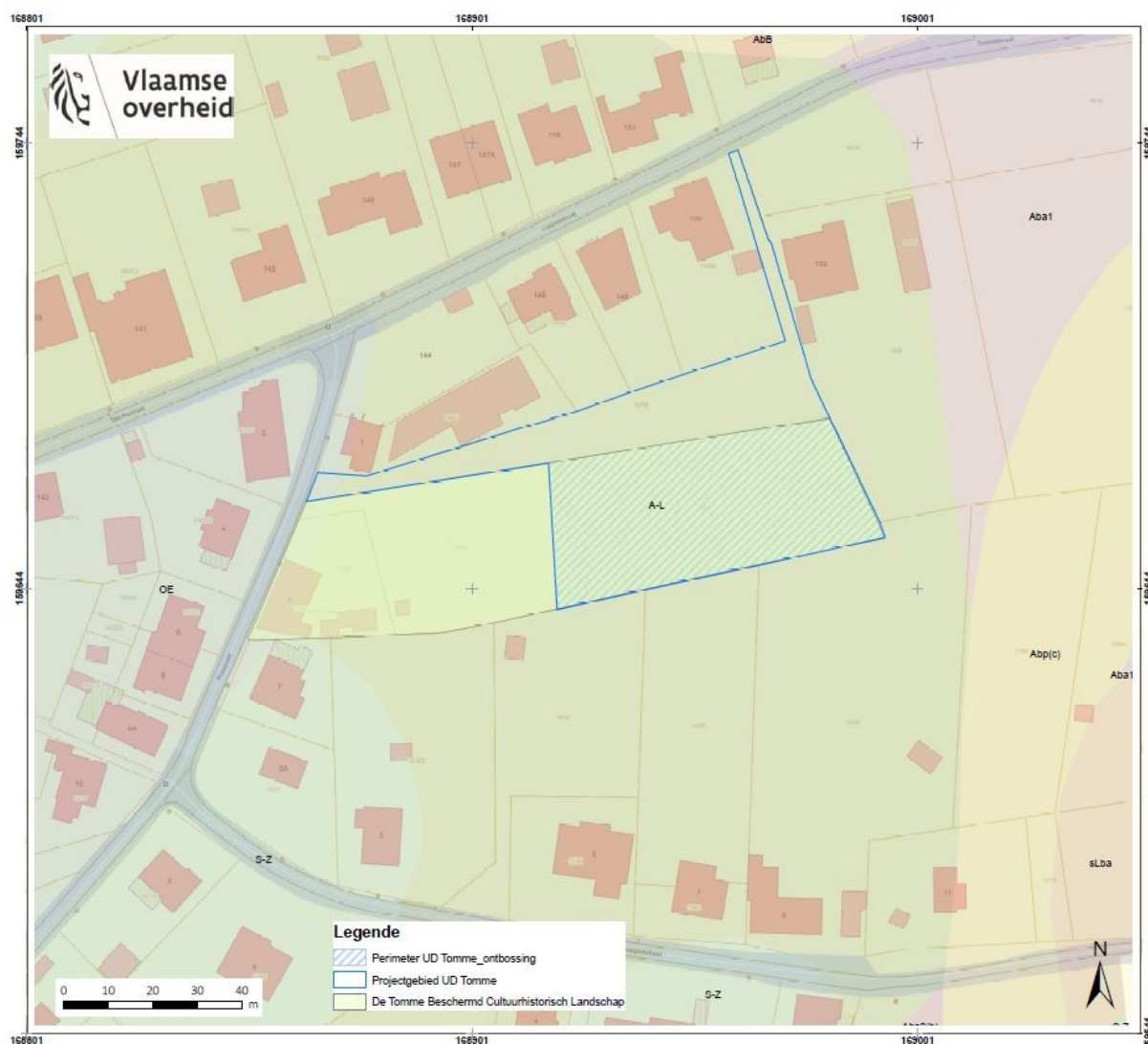

Fig. 34: Projectgebied gesitueerd op de bodemkaart (zie kaart 3 in Bijlage voor details en bronnen).

1.2. Archeologische situering (zie fig. 35, Kaart 5 in bijlage)

De Tomme behoort tot de **prehistorische site te Ottenburg**, dit is één van de drie gekende middenneolithische *enclosure*-sites¹⁰ in Vlaanderen en herbergt een uniek stuk erfgoed uit het verste verleden van de mens in de streek. De plek is reeds lang gekend als vindplaats van middenpaleolithische¹¹ en neolithische artefacten. In de Centraal Archeologische Inventaris staat de site als volgt opgenomen:

Archeologisch geheel 'Middenneolithische site Ottenburg':

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/301314>

Archeologisch element 'Station de l' Ermitage/O9':

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/1757>

¹⁰ enkele tot enkele tientallen hectaren grote oppervlaktes die werden omgeven door grachten en wallen

¹¹ 250.000 tot 35.000 jaar geleden (CAI-locatie 151134, zie verder)

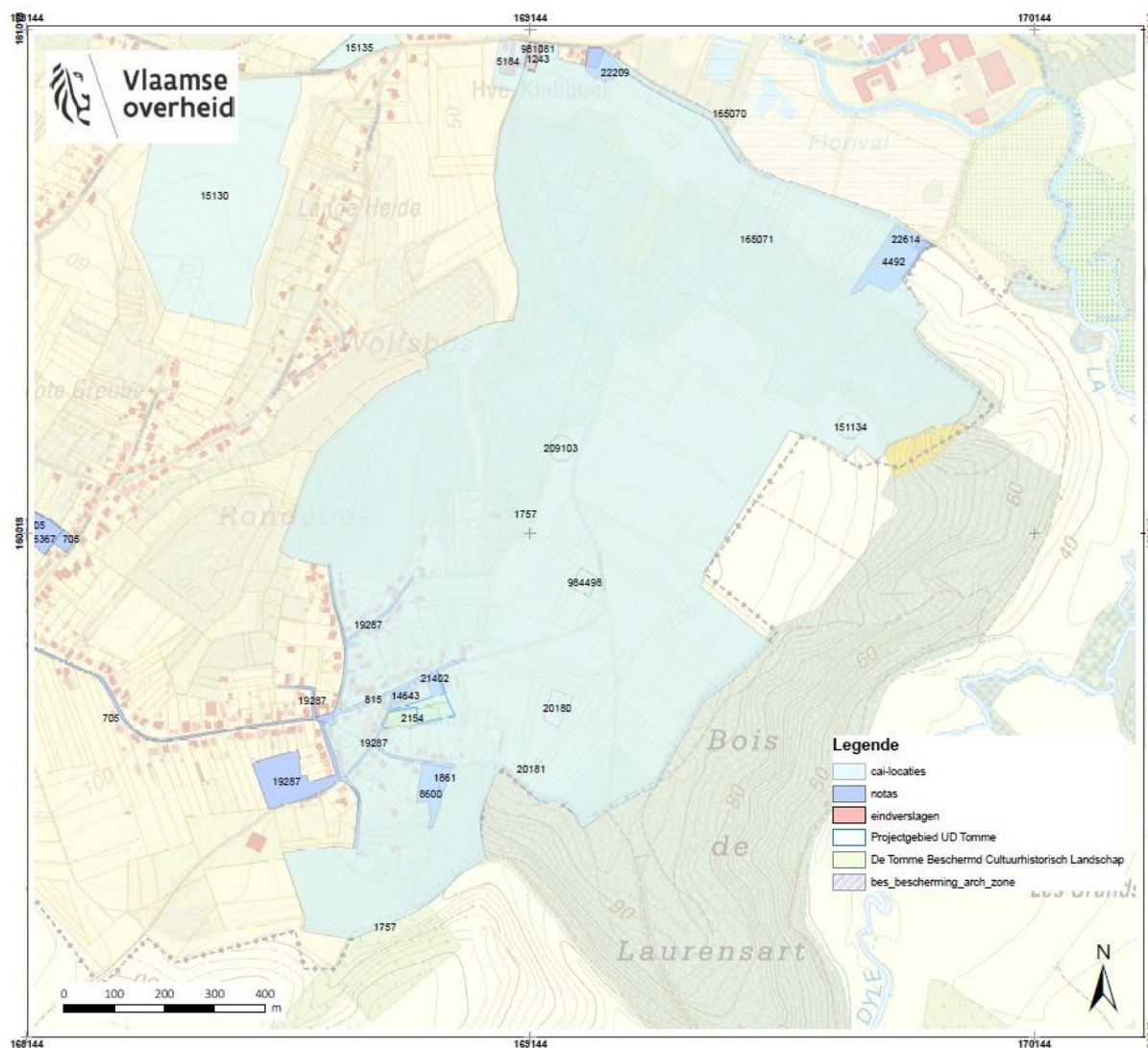

Fig.35: Het plateau van Ottenburg met bijhorende Tomme (CAI-locatie 2154) met aanduiding CAI-locaties, archeologienota's, eindverslagen en beschermingen (zie kaart 5 in bijlage voor details en bronnen).

Vrij recent werd de hele site (plateau met bijhorende Tomme) ook integraal beschermd als archeologische zone¹². Ze is van uitzonderlijk wetenschappelijk en cultuurhistorisch belang en kent daarnaast een hoge potentiële belevingswaarde.

De meeste vondsten op het plateau zelf gaan terug tot het neolithicum, zo'n 6000 jaar geleden. Het gaat dan vooral over lithische artefacten. Uit dezelfde periode dateert ook een wal- en grachtensysteem waarvan delen nog in het Krakelbos (= Bos van Laurensart) te zien zijn. Hier werden verschillende archeologisch opgravingen uitgevoerd vanaf het begin van de 20ste eeuw. Tijdens recent onderzoek werd de microtopografie in het bos bestudeerd aan de hand van laseraltimetrie waarmee ook een groot deel van het verder verloop van de omwalling in kaart kon worden gebracht. Hieruit blijkt dat vrijwel het ganse plateau (ca. 90ha) omgeven is door een omwalling. Dit maakt de site van Ottenburg de grootste gekende enclosure site van ons land is. In 2006 werd de invloed van

¹² *‘De middenneolithische site van Ottenburg’* – Ministerieel Besluit 10 mei 2010, Belgisch Staatsblad 9 juni 2010 (Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Middenneolithische site Ottenburg* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/126> (geraadpleegd op 10 januari 2025).; <https://id.erfgoed.net/besluiten/4711>.

bodemerosie op de bewaring van de site waaruit blijkt dat erosie een acute bedreiging vormt¹³. De site is één van de weinige sites in Vlaanderen waar constructies uit het Neolithicum nog tot op vandaag in de microtopografie zichtbaar zijn gebleven. Mogelijk was er een nederzetting, al zijn daar nog geen sporen van de huizen zelf teruggevonden bij de enige kleinschalige opgravingen op het plateau (Vanmontfort, Claeys, 2022), in de Centraal Archeologische Inventaris opgenomen als resp.:

Archeologisch element 'Kaneelveld':

Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Kaneelveld* [online],

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/20180> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

Bij dit onderzoek werden enkele grondsporen gevonden nl. 3 sterk weggeërodeerde grachten en 3 kuilen, waarvan 1 met fragmenten Michelsberg aardewerk naast enkele kuilen uit de Metaaltijden.

Archeologische element 'Skeyes':

Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Skeyes* [online],

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/984498> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

<https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/2094> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

Bij dit onderzoek werden volgende vondsten aangetroffen: natuursteen en vuursteen, naast een paar fragmenten verbrande klei/leem, aardewerk en schelp. Er is o.a. één vuurstenen schrabber aangetroffen, mogelijk geretoucheerd uit een kleine kernafslag of niet-afgewerkte bijl.

Op het plateau zijn daarnaast volgende CAI-vindplaatsen gekend:

CAI-locatie 151134: middenpaleolithische lithische artefacten : boordschrabbers, amandelvormige vuistbijlen, spiespunten, dikke lemmers, levalloisafslagen, levalloisspitsen

Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Op het Plateau van Ottenburg* [online],

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151134> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

CAI-locatie 209103 : een mediaal deel van een kling (Neolithisch?)

Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Tommestraat II* [online],

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/209103> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

CAI-locatie 20181: lithisch materiaal Michelsbergcultuur

Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Michelsbergsite* [online],

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/20181> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

CAI-locatie 981081: zeer gefragmenteerd aardewerk uit de 17de – 18de eeuw in zeefresidu

Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Florivalstraat* [online],

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/981081> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

De Tomme 140 m lang, 35 m breed en 3,5 tot 4 m hoog ligt pal op de toegang tot het hoge plateau. Iedereen die vanuit het westen naar dat plateau kwam, moest langs de toen zeker imposante heuvel. En ook de toegangswegen uit het zuiden en noorden kwamen hier samen. Het langwerpige heuvellichaam dat het gehucht zijn naam 'de Tomme' heeft gegeven maakt integraal deel uit van de site. In 1974 werd het reeds beschermd als landschap en het kan worden beschouwd als het meest imposante prehistorische monument van Vlaanderen. In de Centraal Archeologische Inventaris staat de Tomme aangeduid als archeologisch element:

Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *De Tomme* [online],

<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2154> (geraadpleegd op 10 januari 2025).

Noot: We merken hierbij op dat de CAI-polygoon niet helemaal overeenkomt met het heuvellichaam (en de polygoon van de bescherming). Een deel van het oostelijke deel, waarop deze archeologienota betrekking heeft, is niet opgenomen in de polygoon, ook de noordelijke begrenzing komt niet overeen.

¹³ Vanmontfort B., De Man J., Van Rompaey A., Langohr R. & Clarys B. 2006.

Vreemd genoeg werd de Tomme echter tot voor kort nog nooit aan een degelijk archeologisch onderzoek onderworpen. In 2011-2012 werd een geofysisch onderzoek (weerstandsmeting) uitgevoerd door de KULeuven, gevolgd door landschappelijke boringen. In 2013 werd een grote onderzoekssleuf aangelegd in het heuvellichaam van de Tomme. Het - vooralsnog ongepubliceerde - onderzoek had als doel de precieze datering en functie van het monument te achterhalen en met behulp van deze gegevens bij te dragen aan het toekomstig beheer van de site, met inbegrip van haar ontsluiting naar het brede publiek. Voorliggende archeologienota maakt voorwerp uit van het eerste uitvoeringsdossier (UD) dat deel uitmaakt van een inrichtingsproject dat de ontsluiting en het beheer van de site beoogt.

Fig. 36: Zicht op de onderzoekssleuf van de KULeuven op de Tomme in 2013 (© VLM, David Depraetere met dank aan KULeuven voor toestemming voor gebruik foto).

Uit persoonlijke communicatie met B. Vanmontfort blijkt het volgende:

De stratigrafische opbouw toont aan dat de heuvel niet in één keer is opgetrokken in de huidige vorm. Donkere lagen die gevormd werden uit o.a. organisch materiaal en humus tonen aan dat ze langere tijd een oppervlak hebben gevormd en begroeid waren. Het onderzoek wees uit dat de Tomme ten minste twee keer breder is geworden. Een eerste keer waarschijnlijk al redelijk snel nadat ze gebouwd was door het afglijden van losse grond vanaf de top van de oorspronkelijke hogere heuvel. Een tweede keer moet veel recenter zijn gebeurd. Misschien zelfs pas in de 20ste eeuw wanneer de heuvel afgevlakt is en deze gebruikt werd om aardappelen op te telen.

Uit het onderzoek kwamen weinig vondsten, geen grafkamer en geen verzameling stenen werktuigen. Wel heel kleine fragmentjes aardewerk en wat houtskool, maar het aardewerk is typisch voor het

Neolithicum en daarbij aansluitend wijst de C14-datering op houtskool erop dat de heuvel iets meer dan 6000jaar geleden is opgebouwd.

Veelal wordt in de Tomme een gelijkenis gezien met de ‘long barrows’ of ‘langbedden’, funeraire structuren die de eerste fase van het Neolithicum in Engeland – vanaf ca. 3800 v. Chr. – kenmerken. De Tomme zou mogelijk een niet-megalitische grafstructuur zijn van het type ‘*earthen long barrow*’ die gerelateerd wordt aan de neolithische Britse Windmill-Hill cultuur of de Bretoense cultuur. Binnenin deze aarden structuur bevinden zich in de meeste gevallen één of meerdere grafkamers. Deze werden in het verleden vaak opgetrokken uit hout of steen. Gezien het ontbreken van enige bevestiging door archeologisch onderzoek, blijft deze vergelijking en datering dus louter speculatief. Het belang dat in het verleden de Tomme is toegedicht, leidde halfweg de jaren 1970 tot de bescherming ervan als cultuurhistorisch landschap¹⁴.

Andere archeologienota’s in de buurt (zie fig. 35 en kaart 5 in bijlage)

Er werden reeds verschillende archeologienota’s opgesteld in de buurt van de Tomme en binnen de archeologische bescherming. We beperken ons hier tot een overzicht van deze archeologienota’s.

In de directe buurt van de Tomme

In 2016, 2021 en 2024 werden archeologienota’s opgesteld voor de rioleringswerken in de straten aansluitend aan de Tomme, hiervoor werd een archeologische werfbegeleiding geadviseerd, voor de¹⁵. Specifiek voor perceel 125A, waar bufferbekkens zijn ingepland, werd geadviseerd om in uitgesteld traject een aanvullend vooronderzoek uit te voeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek. Doordat de rioleringswerken op zich laten wachten is dit onderzoek nog niet uitgevoerd.

In 2017 werd een archeologienota opgesteld in het kader van kleinschalige graafwerken grenzend aan geroerde grond t.h.v. Nachtegaalstraat 14. Er werd geen verder onderzoek geadviseerd¹⁶.

In 2020 werd een archeologienota opgesteld voor werken t.h.v. Tommestraat 144, ten noorden van de Tomme er werd geen verder onderzoek geadviseerd op basis van verstoring van de bodem¹⁷.

In 2022 werd een archeologienota opgesteld voor de sloop van een bestaande veranda en terras en de bouw van een nieuwe veranda ter hoogte van Tommestraat 150¹⁸. Verder archeologisch onderzoek naar steentijd-artefactensites en sporensites werd niet geadviseerd omdat de kans op kenniswinst nihil is op de basis van de analyse van de landschappelijke en de historische context en de bodemimpact.

In 2024 werd een archeologienota opgesteld in het kader van de afbraak en bouw van een woning t.h.v. Nachtegaalstraat 7, een perceel dat grenst aan het gedeelte van de Tomme dat gekapt zal worden. In het Plan van Maatregelen werd een werfbegeleiding geadviseerd maar deze is tot op heden nog niet uitgevoerd¹⁹.

¹⁴ ‘Langbed De Tomme’ te Ottenburg - Koninklijk Besluit 15 oktober 1974, Belgisch Staatsblad 18 april 1975 (Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Langbed De Tomme* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/567> (geraadpleegd op 10 januari 2025)).

¹⁵ <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/815> ;
<https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19287> ;
<https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/30092>

¹⁶ <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/1861>

¹⁷ <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/14643>

¹⁸ <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/21402>

¹⁹ <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/29474>

Eveneens in 2024 werd een archeologienota opgesteld in het kader van werkzaamheden ter hoogte van Nachtegaalstraat 11²⁰, door de beperkte oppervlakte van de werken en de mogelijk geroerde grond werd geen verder onderzoek geadviseerd.

Op het plateau van Ottenburg

In 2017 werd een archeologienota opgesteld voor de aanleg van regenwaterputten ter hoogte van Klabbeekstraat 10 aan de noordrand van het plateau van Ottenburg²¹. Gezien de beperkte oppervlakte van de bodemingrepen en de aanwezigheid van colluvium werd verder onderzoek niet geadviseerd wegens gebrek aan kenniswinst.

In 2022 werd een archeologienota opgesteld voor de werken ter hoogte van Florivalstraat 50 aan de noordrand van het plateau van Ottenburg²². Verder onderzoek werd niet geadviseerd wegens de verstoring van de bodem, de aanwezigheid van colluvium op een afgetopt Tertiair substraat.

In 2020 werd een opgraving met wetenschappelijke vraagstelling uitgevoerd t.h.v. Florivalstraat 40 in het kader van graafwerken bij de aanleg van een haag aan de noordzijde van het plateau. Er werden geen archeologische resten aangetroffen²³.

1.3. Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen

Uit de landschapshistoriek (zie hoger) kunnen we opmaken dat het oostelijk deel van de Tomme doorheen de recente geschiedenis vrij stabiel is gebleven. We vermelden reeds hoger dat in 2009 een stuk van de Tomme werd afgegraven bij de aanleg van een tuin bij een vergunde nieuwbouw ten zuiden van het monument, dit leidde tot een herstellordering; zie fig. 33). Verder zijn er geen meldingen gekend van aantasting. Echter zien we op de orthofoto's dat tenminste sinds de late 1990 het heuvellichaam quasi volledig onttrokken is aan het zicht door de aanwezigheid van bomen. Deze vormen een reëel gevaar voor het monument door de kans op windvallen en de doorworteling waarbij het bodemprofiel kan worden aangetast, de geplande kapping is dus een positieve zaak voor het behoud van het monument.

Het recente sleufonderzoek van de KU Leuven (zie fig. 36) heeft natuurlijk enige verstoring teweeg gebracht maar de contouren van het heuvellichaam werden nadien hersteld.

Fig. 77: Uitsnede uit het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II met de uitgegraven vijvers en rabatten tussen de vijvers en de Molenstraat (Bron: www.geopunt.be).

2. Impact van de inrichtingswerken (werkwijze)

Vanuit cultuurhistorisch en archeologisch oogpunt is de inrichting en duiding van dit belangrijk en uniek prehistorisch relict enkel toe te juichen. Het is enerzijds een kans om een draagvlak voor het lokale erfgoed te creëren bij de lokale bewoners van Huldenberg en de wandelaars die er langskomen door het weer zichtbaar te maken en duiding te verschaffen (o.a. de link met het aangrenzende plateau dat ook archeologisch van belang is). Anderzijds is het ook een unieke kans om het relict een aangepast beheer te geven en zo te zorgen voor de instandhouding van dit erfgoed uit een ver verleden naar de toekomst toe. In Vlaanderen zijn bovengrondse aarden archeologische structuren zeer zeldzaam en

²⁰ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/30744>

²¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/4492>

²² <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/22209>

²³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/1243>

van deze ouderdom is het een uniek gegeven. De inrichting van de Tomme kan als voorbeeld dienen voor een 'best practice' voor andere aarden monumenten die vaak in precare toestand verkeren. Het toekomstige herstel van de historische poel biedt ook een meerwaarde. Ook vanuit landschappelijk oogpunt heeft de inrichting van de Tomme een meerwaarde. De site wordt op een verantwoorde wijze visueel toegankelijk gemaakt en visueel-ruimtelijk geherstructureerd zodat het landschap en de cultuurhistorische waarden ervan beter leesbaar worden.

Door de geplande inrichtingsmaatregelen zal men kennis kunnen maken met wat één van de oudste aan het oppervlak zichtbare restanten is van menselijke aanwezigheid in het landschap. Tegelijk wordt de Tomme zelf als monument opgewaardeerd. Dit vormt zowel voor lokale bewoners als voor bezoekers van buiten de streek een interessante site die het draagvlak voor erfgoed mee zal uitbouwen.

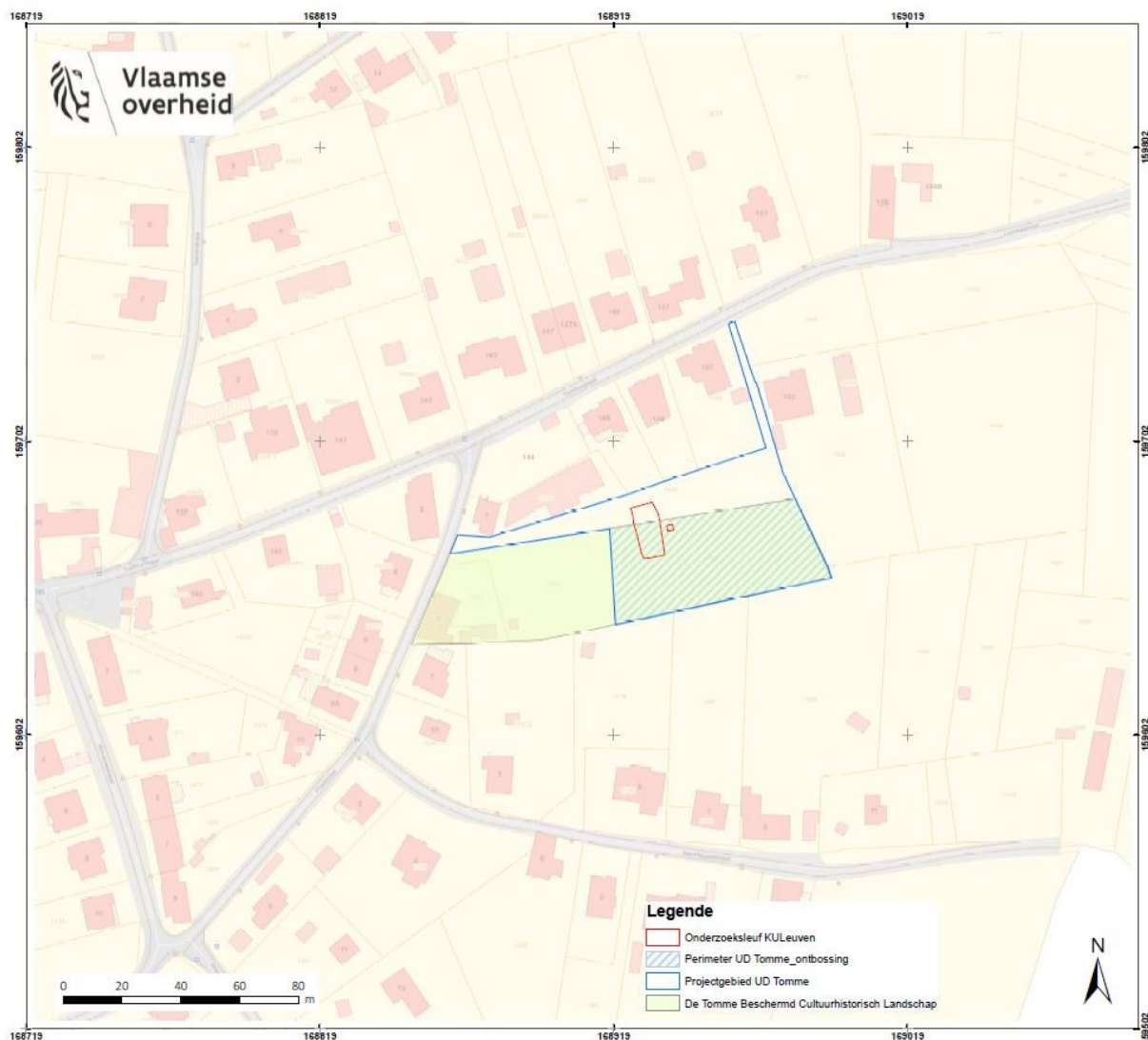

Fig. 37: Projectgebied, bescherming, te ontbossen zone en locatie onderzoeksleuf KULEuven gesitueerd op het Groot Referentiebestand (zie kaart 1 in bijlage voor bronnen).

De ontbossing van het oostelijke deel van de Tomme als inrichtingsmaatregel heeft als doel het monument te conserveren voor de toekomst door het voorkomen van windvallen en doorworteling

door struiken en bomen. Het kappen van bomen en struiken zal vanzelfsprekend op een archeologievriendelijke manier gebeuren:

Het kappen van de bomen zal gebeuren door een combinatie van manueel kappen d.m.v. kettingzagen en mechanisch kappen met een *longreach* machine die tot 20m ver kan reiken en de stammen en takken niet laat vallen maar deze vastklemt en vasthoudt terwijl deze worden af-/doorgezaagd. Verder blijft het wortelgestel in de bodem zitten en worden de stronken gefreesd om later maaien mogelijk te maken. Voor een demonstratie van de methode zie: <https://youtu.be/K5lUe4BmgJE>.

De *longreach* zal opgesteld worden naast de Tomme op het gemeentelijk perceel ten noorden (perceel 147B). Indien het toch nodig zou zijn dat de machine op te Tomme geplaatst wordt, dan kan dit op een archeologievriendelijke manier op de locatie waar de KULeuven haar onderzoeksleuf heeft aangelegd (zie fig. 36-37). In dat geval zal indien nodig gebruik gemaakt worden van rijplaten. Indien er een machine nodig is buiten deze locatie (bv. voor stronkenfrees of weghalen hout) dan mag een maximale bodemdruk van 320 g/cm² niet overschreden worden teneinde bodemcompactie tegn te gaan.

Het wegnemen van de strooisellaag (bladval en takken) met behoud van de humeuze bovenlaag zal manueel gebeuren (harken) waarna de bodem eveneens manueel zal worden ingezaaid met Italiaans raaigras (op aanraden van het Agentschap Onroerend Erfgoed). Door aangepast beheer wordt een kruidige vegetatie beoogd. Waarschijnlijk evolueert de vegetatie naar een soortenrijke grazige vegetatie met potentieel voor heideontwikkeling. Het aardwerk zal terug zichtbaar worden in het landschap en met verdere educatieve duiding zal het terug de aandacht krijgen die het verdient.

Gezien er bijgevolg geen ingrepen in de bodem zullen plaatsvinden wordt er ook geen impact op het archeologische erfgoed verwacht.

3. Te beantwoorden onderzoeksvragen

Is er een doorslaggevend aspect dat blijkt uit de beschrijving van de landschappelijke ligging van het onderzochte gebied, de historische beschrijving of de bespreking van het onderzochte gebied in zijn archeologische context dat leidt tot de opmaak van een archeologienota met beperkte samenstelling?

In dit ontbossingsdossier zullen de toekomstige werken met aantoonbare zekerheid geen verstoring veroorzaken aan het aanwezige archeologische erfgoed, verder onderzoek van het terrein in kader van de werken is dan ook niet aan de orde.

4. Methodiek voor exploitatie van kennisvermeerdering

Gezien er geen kennisvermeerdering wordt verwacht wordt er ook geen methodiek vooropgesteld.

5. Samenvatting

Deze archeologienota (bureaustudie) kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag waarin een vergunningsplichtige ingreep m.n. ontbossing zal plaatsvinden binnen het beschermd cultuurhistorisch landschap 'De Tomme'²⁴ (beschermd op 15/10/1974) dat tevens binnen de

²⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/567>

beschermde archeologische site 'Middenneolithische site Ottenburg'²⁵ (beschermd op 10-05-2010) valt, bijgevolg is een archeologisch vooronderzoek verplicht²⁶.

De Tomme wordt als het meest imposante bovengrondse prehistorische monument van Vlaanderen aanzien. Echter is het volledig aan het zicht onttrokken door begroeiing en is het zo goed als ontoegankelijk. Het westelijk deel is ingenomen door een privaatwoning met tuin (Poelstraat 5, percelen 149F en 149G). Binnen het landinrichtingsplan Missing Links werd het grootste deel van De Tomme aangekocht door de Vlaamse Landmaatschappij.

In het kader van dit Landinrichtingsproject plant de Vlaamse Landmaatschappij de educatieve inrichting van deze unieke archeologische site. Om de site zichtbaarder en beleefbaar te maken zal het (oostelijk) gedeelte van de Tomme dat aangekocht is en later aan de gemeente Huldenberg zal worden overgedragen, gerooid worden. Ook wordt gestreefd naar de opname ervan binnen het wandelnetwerk en het koppelen van cultuurhistorie aan recreatie en natuurherstel. Het deelproject de Tomme heeft als doel het ontsluiten, valoriseren en vrijwaren van de archeologische site als troef voor het onderstrepen van de landschappelijke kwaliteit binnen een recreatief netwerk.

De aard van de werken toont aan dat de toekomstige werken met aantoonbare zekerheid geen verstoring zullen veroorzaken aan het aanwezige archeologische erfgoed en dat verder onderzoek (zonder of met ingreep in de bodem) in kader van de ontbossingswerken niet aan de orde is en dat dit potentieel een grotere impact zou hebben op het archeologische bodemarchief dan de werken zelf. Dit ontslaat de opdrachtgever niet van zijn wettelijke vondstmeldingsplicht bij toevalsvondsten.

6. Bibliografie en bronnen

Agentschap Onroerend Erfgoed, 2013. *Digitaal beschermingsdossier DB002285, Huldenberg: De Middenneolithische site van Ottenburg*.

Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016. *Interpretatie van de criteria uit hoofdstuk 5.2 van de code van goede praktijk*

CGP: Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0.

BURNEZ LANOTTE L., CLARYS B., LASSERRE M., VAN ASSCHE M. 1996. Le site Michelsberg d'Otttenburg-Grez-Doiceau (Bt). Campagne 1996, *Notae Praehistoricae* 16, 161-166.

CLARYS B. 1992. *Otttenburg & Grez-Doiceau (Bt)*. Industrie lithique attribuable au Paléolithique moyen, *Archéo-Situla* 13-16, 99-108.

CLARYS B., BURNEZ-LANOTTE L., VAN ASSCHE M. 2004. L'occupation michelsberg du site d'Otttenburg - Grez-Doiceau (Bt.): prospections systématiques et nouvelles perspectives de recherches (avec une contribution de W. Van Neer et M. Udrescu), *Amphora* 82.

DE LAET S.J. 1982. *La Belgique d'avant les Romains*, Wetteren, 69.

DE LOË A. 1910. Rapport général sur les recherches et les fouilles exécutées par la société pendant l'exercice 1909, *Annales de la Société royale d'Archéologie de Bruxelles* 24, 398-404.

²⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/126>

²⁶ Zie hiervoor de beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek bij het aanvragen of verlenen van vergunningen:

(https://www.onroerenderfgoed.be/assets/files/news/downloads/stroomschema_stedenbouwkundig-verkaveling_v7.pdf)

DE LOË A., RAHIR E. 1924. Ottenbourg et Boitsfort, deux stations néolithiques du Brabant avec nécropole à incinération, *Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles* 17, 142-166.

DE LOË A. 1925. *Les stations archéologiques du Brabant*, in: COSYN A. 1925: Guide historique et descriptif des Environs de Bruxelles. Fascicule I: Rive gauche de la Senne, 27-38.

DE LOË, A. 1928. *Les ages de la pierre, Belgique Ancienne. Catalogue descriptif et raisonné* 1, 46.

DIJKMAN W. 1981. *Michelsberg-site van Ottenburg (Brabant). Materiaalstudie*, Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven.

DEVILLE T. & S. HOUBRECHTS. 2016. *Rioleringsproject Den Tomme (gem. Huldenberg)*. ArcheoPro, Hasselt.

HEIRBAUT E.N.A. 2018. *Bouw van een zwembad aan de Nachtegaalstraat 10 te Ottenburg*. LARes, Halle-Zoersel.

KNAPEN-LESCRENIER A.M. 1960. *Répertoire bibliographique des trouvailles archéologiques en brabant. Les âges de la pierre*, Bruxelles.

NOTE K., STEENHOUDT M., PAWELCZAK P. 2020. *Eindverslag. Opgraving met het oog op wetenschappelijke vraagstelling Huldenberg, Florivalstraat, BAAC Vlaanderen Rapport 1543*, Gent. Eindverslag (archeologieportaal).

ROBBERECHTS B. 2021. *Archeologienota Huldenberg Ottenburg Tomme (riolering)*. ArcheoWorks, Leuven.

ROOSEN HANS (red.) 2013. *Landinrichting Missing Links*.

TAES, R. 1996. Oude nederzettingen in de Dijlevallei, *Huldenbergs Heemblad: heemkundig tijdschrift voor Huldenberg, Loonbeek, Neerijse, Ottenburg en St.-Agatha-Rode* 15.1, 26.

VAN HEULE H. 1953. *Le paléolithique moyen et supérieur de plein air en Belgique, Mélanges en hommage au professeur Hamal-Nandrin à l'occasion du XXVe Anniversaire de la création à l'Université de Liège de l'Enseignement de l'Archéologie Préhistorique*, 193.

VANMONTFORT B., DE MAN J., VAN ROMPAEY A., LANGOHR R. & CLARYS B. 2006. *De evaluatie van bodemerosie op de neolithische site van Ottenburg/Grez-Doiceau*, In: COUSSERIER K., MEYLEMANS E., & IN 'T VEN I. (ed.), *CAI-II: Thematisch inventarisatie- en evaluatieonderzoek, VIOE rapporten 2*, Brussel, 17-28.

VANMONTFORT B., J. DE MAN e.a. 2003. De neolithische site van Ottenburg/Grez-Doiceau geëvalueerd. Een archeologische toepassing van het Digitaal Hoogtemodel (DHM)-Vlaanderen, *Notae Praehistoricae* 23, 129-133.

VANMONTFORT B. 2004. Erosie op de neolithische site van Ottenburg/Grez-Doiceau, *Archeologie 2004, Provinciale infodag, Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant*, 4-5.

VANMONTFORT B., CLAEYS J. 2022. *Ottenburg Skeyes. Eindverslag*, KULeuven.

VAN PEER P. 1986. Le Paléolithique moyen dans le Nord-Est de la Belgique, *Helinium* 26, 157-176.

VAN PEER P. 1981. *Het Paleolithicum in Antwerpen, Brabant en Limburg*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, 108-111.

VAN RANST E., SYS C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale Bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000) (KULeuven).

YPERMAN W. 2017. *Archeologienota light: Het archeologisch bureauonderzoek aan de Nachtegaalstraat te Ottenburg*. Studiebureau archeologie, Tienen.

Geraadpleegde websites:

<http://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1024695¶m=inhoud&ref=search>
https://www.onroerendergoed.be/assets/files/content/images/Code_van_Goede_Praktijk.pdf
<http://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1023317¶m=inhoud&ref=search>
www.onroerendergoed.be/assets/files/content/downloads/140915_LV_RWO_Brochure_regelgeving.pdf
www.onroerendergoed.be/assets/files/content/images/Code_van_Goede_Praktijk.pdf
<https://inventaris.onroerendergoed.be/thesaurus>
<https://geo.onroerendergoed.be/>
<http://cai.onroerendergoed.be>
www.cartesius.be
www.geopunt.be
<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>
<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner> .
<https://inventaris.onroerendergoed.be>
<https://besluiten.onroerendergoed.be/>

BIJLAGEN

Kaart 1 Situering projectgebied op Groot Referentiebestand (GRB)
Kaart 2 Situering projectgebied op orthofotobeeld
Kaart 3 Situering projectgebied op GRB en bodemkaart
Kaart 4 Situering projectgebied op DHM
Kaart 5 Situering projectgebied op GRB, topografische kaart, CAI met aanduiding beschermingen